

ČENĚK PETELÍK – DOZORCE VĚZŇŮ A JEHO CESTA NA POPRAVIŠTĚ

Ondřej Hladík

Č. Petelík s manželkou a synem, 40. l. 20. st. (foto: K. Stluková)

Obsah

Předmluva	3
Úvod	5
Dětství, učednická léta a první zaměstnání	7
Příslušníkem Sboru uniformované vězeňské stráže	12
Borský proces	20
Dopad procesu na rodinu	30
Dopad procesu na SVS	34
Osobnost Č. Petelíka – obraz dozorce vězňů na počátku 50. let 20. století	38
Závěr	48

Předmluva

V květnu roku 2010 uplynulo šedesát let od popravy plzeňského dozorce vězňů Čenka Petelíka. Toto výročí však zůstalo poněkud nezaslouženě stranou zájmu jak laické, tak i širší odborné veřejnosti. Studie zabývající se jeho životem by proto měla být pokusem o nápravu tohoto opomenutí. Jejím hlavním cílem je ale především snaha o zapsání jména dosud málo známé oběti politických procesů 50. let 20. století do širšího povědomí zájemců o nepříliš vzdálenou historii pouťorových perzekucí.

Přesto je třeba říci, že záměr sepsat text mapující osudy jednoho z vězeňských dozorců, který svoji kariéru zahájil bezprostředně po skončení druhé světové války a ve službě prožil jeden z nejzásadnějších společenských zvratů, jenž se v Československu odehrál, vznikl vlastně náhodou. V rámci jednoho z mnohých večerních setkání s kolegy se během debaty nad nejrůznějšími aspekty práce historika zrodil plán sepsat krátký biografický článek, protože postava popraveného příslušníka Sboru uniformované vězeňské stráže (SVS) není v našich novodobých dějinách nijak obvyklá.

Zakrátko však vyšlo najevo, že pramenný materiál je poměrně bohatý a bylo by škoda využít ho jen k popsání základních životních dat. Původně plánovaný text se začal nečekaně rozrůstat, což mimo jiné umožnily i rozhovory s pamětníky, kteří ochotně vyprávěli o bolestných vzpomínkách na své mládí. Znenáhla tak začal ze studie vystupovat i lidský rozměr, jenž do té doby zastírala úřední dikce výslechových a soudních protokolů. Vše ještě umocňovaly vzpomínky politických vězňů, jenž na Borech zažili dobu, v níž se výkon trestu změnil v ideologickou třídní mstu, společně se snahou proniknout do nejtemnějších zákoutí událostí odehrávajících se plzeňském trestním ústavu na přelomu 40. a 50. let 20. století.

Z původních pěti či deseti stránek se postupně stávalo dvacet, třicet... Současně vyšlo najevo, že na základě shromážděných pramenů a vzpomínek by bylo možné pokusit se nejen o popis životního příběhu, ale také o vytvoření obrazu Č. Petelíka jako více méně typického vězeňského dozorce své doby společně s pokusem o načrtnutí jeho postojů (nabízí se slovo „myšlenek“, ale k těm úřední dokumenty většinou nepřinášejí mnoho poznatků) ve srovnání s dalšími příslušníky SVS.

Jak tomu při podobné práci obvykle bývá, myšlenky se přímo rojily jedna za druhou a místy hrozilo, že se text začne propadat do chaosu způsobeného velkým množstvím kladených otázek. Metodologickou pomoc však poskytla literatura, zejména kniha zabývající se sice jiným tématem, ale způsob jejího zpracování představoval jakousi „kuchařku“. Stala se jí práce o působení hamburského policejního praporu v Polsku a jeho účasti na „konečném řešení“ židovské otázky od Christophera Browninga, profesora univerzity v Severní Karolíně.¹ Nešlo však

¹ Christopher BROWNING, *Obyčejní muži*, Praha 2002.

v žádném případě o snahu napsat studii zcela shodnými postupy, ale spíše o inspiraci, k níž je možné se obrátit.

Důležitou roli hrály rovněž dlouhé diskuze s PhDr. Michalem Pullmannem, Ph.D, z Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, během nichž se postupně dařilo vytvářet ucelenou představu o výsledné podobě textu a zároveň přinesly mnoho podnětných poznámek a připomínek. Jemu také náleží poděkování za ochotu, s níž se nad rozepsanými řádky zamýšlel a usměrňoval tak tok někdy nepřilíš uspořádaných autorových myšlenek.

Zároveň je třeba poděkovat Bc. Lukáši Palečkovi, který v neutříděných písemnostech plzeňské věznice neúnavně vyhledával dokumenty vztahující se ke službě Č. Petelíka a poskytl důležité informace vyplývající z rozhovoru s Jiřím Brojem, synem popraveného poslance Stanislava Broje.

V Praze 28. 4. 2011

Úvod

Oběti bezpráví, kterého se v 50. letech minulého století dopouštěli nejvyšší představitelé moci, jsou pestrou paletou veskrze tragických životních příběhů. Ty však neukazují jen nezištné hrdinství a ochotu riskovat přinejmenším dlouholeté věznění pro ideu demokracie. Stejně jako většina obyvatel tehdejšího Československa to byli obyčejní lidé se svými kladnými i zápornými vlastnostmi, což je neoddiskutovatelná skutečnost, jíž je třeba si uvědomovat při posuzování jejich kroků, nezdědka vedoucích až na popraviště. Na druhou stranu však kvůli tomu nelze jakkoliv zpochybňovat děsivost rozsudků vynášených „zlidovělou“ justicí. Soudy, kde namísto zkušených odborníků začínali pevně zaujímat pozice dělničtí prokurátoři plně oddaní režimu, se staly úřady plnicími politická rozhodnutí bez ohledu na právo a spravedlnost.

Stovky stránek archivních dokumentů tak přibližují neradostné chvíle, které museli prožít jedinci, jejichž představy o budoucnosti se mnohdy nečekaně zhroutily. K tomu ve vydatné míře přispěl šok z uvěznění, umocněný nelidským zacházením během vyšetřování. Nejednen z nich se do tohoto soukolí dostal, protože byl vybrán jako odstrašující příklad určený konkrétní profesní či zájmové skupině. Rovněž SVS, plnicí po únoru 1948 úlohu jedné z ozbrojených opor nových mocenských struktur, měl své „obětní beránky“. S jejich pomocí chtěli nejvyšší představitelé totalitní moci ostatním příslušníkům ukázat, že jediná možnost, která jim do budoucna zbývá, je oddaná služba dělnické třídě a cílům Komunistické strany Československa (KSČ). Jedním z nich se stal i strážmistr Č. Petelík z plzeňské věznice, jenž stanul před Státním soudem v souvislosti s takzvaným „borským procesem“. Právě přiblížení jeho životní dráhy, ukončené předčasně na šibenici, je cílem následujících řádků.

Nejprve však několik slov o pramenné základně, která byla využita při snaze o vytvoření portrétu řadového dozorce vězňů z počátku 50. let, jehož jméno se stalo známé jen proto, že nad ním Státní soud vynesl rozsudek smrti. Nejdůležitější zdroj informací představuje šest položek. Personální a vyšetřovací spis z Archivu bezpečnostních složek, vězeňský osobní spis uložený ve fondu Správa Sboru nápravné výchovy, rozsáhlá dokumentace procesu nazvaného „Petelík a spol.“ z fondu Státní soud Praha (oba fondy jsou uloženy v Národním archivu v Praze) a žádost Č. Petelíka o milost Archivu Kanceláře prezidenta republiky. Skutečností, zjištěným z úředních písemností, dodávají lidský rozměr vzpomínky paní Květoslavy Stlukové, dcery Č. Petelíka.² Hojně využitým zdrojem informací se stal rovněž rozhovor s bývalým plzeňským dozorcem Josefem Klesou, uveřejněný na internetových stránkách projektu „Paměť národa“.

Ani přes rozhovor s nejbližšími příbuznými se nepodařilo získat podrobné informace, vztahující se k dětství Č. Petelíka, včetně data přestěhování rodiny

² Rozhovor byl autorem uskutečněn dne 3. 3. 2011. Na tomto místě je třeba poděkovat paní K. Stlukové za ochotu, s níž se věnovala otázkám týkajícím se vzpomínek na jejího otce.

do Plzně. Tato léta jeho života musela být rekonstruována zpětně z výše uvedených písemností. Proto se také jedná jen o stručné shrnutí základních údajů. V druhé části této studie pak byly zcela zásadní písemnosti uložené v archivu Věznice Plzeň, které přinesly data o průběhu služby několika příslušníků SVS vybraných jako reprezentativní vzorek, sloužící k analýze postojů této profesní skupiny. Informace doplňují jednotliviny nacházející se ve fondu Věznice okresního soudu Český Krumlov, jehož úložištěm je Státní okresní archiv Český Krumlov. Na závěr je třeba zmínit ještě dokumenty z Kabinetu dokumentace a historie Vězeňské služby ČR.

V literatuře život Č. Petelíka dosud detailněji zpracován nebyl. Všechny dosavadní texty k tomuto tématu jsou zaměřeny na průběh a pozadí borského procesu. V nich však hrály osudy popraveného plzeňského dozorce spíše vedlejší roli. Jmenovat je třeba text Petra Blažka a Michala Kubálka, zabývající se osobou Stanislava Broje, dále pak článek Jiřího Plachého, který se věnoval především postavě majora René Černého a v neposlední řadě i příspěvek Tomáše Bursíka, zaměřený všeobecně na události, odehrávající se za zdmi věznice Plzeň Bory na přelomu 40. a 50. let 20. století.³

³ Petr BLAŽEK – Michal KUBÁLEK, „Chtěl jsem mít svobodné zemědělce ve svobodné zemi“. *Sedlák a politik Stanislav Broj*, In: P. BLAŽEK – M. KUBÁLEK (eds.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008, s. 156–183.

Jiří PLACHÝ, *Major René Černý – zapomenutá oběť*. In: *Securitas Imperii* 12, Praha 2005, s. 209–226.

Tomáš BURSÍK, *Násilí páchané na politických vězňích na Borech v letech 1948-1952*, in: *Paměť a dějiny* 4/2008, Praha 2008, s. 113-123.

Dětství, učednická léta a první zaměstnání

Čeněk Petelík se narodil dne 24. července 1917 ve městě Mittweida ležícím 20 kilometrů severně od Saské Kamenice (Chemnitz) jako nemanželský syn dělnice Anny Petelíkové.⁴ Měl staršího bratra Jana (nar. 1909) a setru Marii (nar. 1915).⁵ Okolo místa narození panují nejasnosti způsobené komolením německého názvu v písemnostech pocházejících z činnosti SVS, Státní bezpečnosti i soudu. Následně tato chyba přešla prostým přepisem do literatury. K tomuto problému přispěla i podobnost se jménem obce Mittweide (jižně od Frankfurtu nad Odrou). Za největší nepřesnosti je možné považovat označení Mitwajn, Mitvejna, které přináší dokumenty Krajského velitelství Státní bezpečnosti Plzeň (KV StB)⁶ a Mittwild, zachycený v publikaci „Pieta“.⁷ Avšak i tato chyba má původ v dobových pramenech, obsahuje jí písemnost, u níž by bylo možné očekávat poměrně velkou spolehlivost – osobní spis Čenka Petelíka, pocházející z doby jeho krátkého věznění.⁸

Mittweida, rodiště Č. Petelíka (foto: archiv autora)

O povolání matky v době jeho narození nejsou k dispozici žádné informace. Později však pracovala jako elektronaviječka v plzeňských Škodových závodech. Přestože malý Čeněk nikdy nepoznal otce, v dospělosti uváděl, že mělo jít o blíže nespécifikovaného Papáčka. Jak již bylo řečeno, není zcela jasné, kdy se celá rodina

⁴ Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS Praha), vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

⁵ ABS Brno-Kanice, personální spis Čenka Petelíka, dotazník z 13. 4. 1949.

⁶ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, Úřední záznam KV StB Plzeň z 19. 4. 1950.

⁷ kol., *Pieta*, Praha 1993, s. 21.

⁸ Národní archiv Praha (NA Praha), f. S SNV, osobní vězeňský spis – Čeněk Petelík.

přestěhovala do Plzně. Nicméně je možné uvažovat o letech 1918-1919, v souvislosti se skončením první světové války a vznikem samostatného Československa. Nemohlo k němu ale dojít později než roku 1923. Tehdy budoucí dozorce vězňů začal navštěvovat obecnou školu v Plzni. Po jejím absolvování následovaly ještě dvě třídy na II. měšťanské škole chlapecké (jižní obvod č. 17), po nichž na něj čekala učednická léta. Nejprve svůj zájem směřoval k povolání kotláře. Toto řemeslo se mu však zdálo příliš těžké, takže na poslední chvíli změnil svoje rozhodnutí. Místo aby nastoupil ve „Škodovce“, začal v roce 1931 docházet do uměleckého zámečnictví Václava Beneše, kde se po čtyřech letech vyučil pasířem. Současně studoval odbornou pokračovací školu.

Fotografie z průkazu člena DTJ, 30. l. 20. st. (foto: K. Stluková)

Ve firmě zůstal ještě další dva měsíce, ale pak byl pro nedostatek zakázek propuštěn. Doba vrcholící hospodářské krize nepřála čerstvě vyučenému mladíkovi, který se bez úspěchu snažil najít nové zaměstnání. Pomoc mu poskytla jeho teta, jež se krátce před tím přestěhovala z Černošic u Prahy do Černic (dnes součást Plzně). Její manžel, zednický mistr Janoušek, v té době stavěl nový domek, takže si mohl po nějaký čas přivydělávat pomocnými pracemi. To ovšem netrvalo příliš dlouho. Z nejasných důvodů došlo ke sporu, kvůli němuž Č. Petelík spolupráci přerušil.⁹ Od července 1936 do stejného měsíce roku 1938 působil ve firmě Jakob Hoffe, zabývající se výrobou kočárků, avšak s přestávkou způsobenou úrazem na kole. Ovšem údaje o jeho pozici v továrně nejsou příliš zřejmé. Do citovaného vyšetřovacího protokolu uvedl, že vykonával jen podřadné úkoly jako pomocný dělník. Naproti tomu personální spis příslušníka SVS dokládá přeci jen vyšší odbornost. Podle něj měl celou dobu zaujímat místo brusiče-galvanizéra. Pravděpodobně tedy časem povýšil z nižšího postu na lépe placenou funkci. Další změna zaměstnání ho přivedla do podniku, kde měl nastoupit už jako učeň.

⁹ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

Přijal práci horizontálního frézaře v oddělení „Apretura I“ Škodových závodů. Na této pozici zůstal až do roku 1945.¹⁰

Svatební fotografie Č. Petelíka (foto: K. Stluková)

Rovněž v otázce politické činnosti před vypuknutím války nepanuje jasno. Bez pochybností je členství v Dělnické tělovýchovné jednotě (DTJ) a Odborovém svazu kovodělníků. Otazník zůstává u jeho příslušnosti k Československé straně sociálně demokratické, kterou potvrzuje jen personální spis. V jiných dokumentech o tom nehovoří, přestože se v nich k této problematice vyjadřuje. Životopis sepsaný až po únoru 1948 sice naznačuje jeho snahu dokázat „správný postoj“ i v období I. republiky: „Byl jsem celou dobu mého zaměstnání plně přesvědčen o nutnosti sociální nápravy celé společnosti, zvláště pak dělnických poměrů...“.¹¹ Leč kontext doby, kdy dokument vznikl, ukazuje, že citaci lze jen těžko považovat za vodítko k vyřešení nastíněného problému. Navíc jde o retrospektivní tvrzení vycházející z postoje poválečného člena KSČ. Není proto možné vyloučit zpětnou projekci myšlenek spojenou s dobově prospěšnou autostylizací. Na druhou stranu však pocházel a žil v prostředí nakloněném levicovému smýšlení. Připočteme-li k tomu i přitažlivost myšlenek směřujících k sociální spravedlnosti pro lidi, jejichž představy o budoucím životě tvrdě kontrastovaly s realitou hospodářské krize, musel mít k programu této strany přinejmenším velké sympatie.

Okupaci nejspíš neprožíval jinak než většina obyvatel protektorátu. Měl stejné starosti i obavy, čímž se nijak nelišil od svých vrstevníků. Přesto, že doba nebyla

¹⁰ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950; ABS Brno-Kanice, personální spis Čeňka Petelíka, nedatovaný přehled předchozích zaměstnání – žádost o jejich započtení.

¹¹ ABS Brno-Kanice, personální spis Čeňka Petelíka, nedatovaný dotazník příslušníka SVS.

nijak příznivá, nemohla přerušit obvyklý koloběh života. V dubnu roku 1940 uzavřel sňatek s tehdy osmnáctiletou Miladou Hruškovou z Bezděkova (ves poblíž Klatov) a tři měsíce po svatbě se jim narodil syn, pojmenovaný po otci Čeněk. Avšak důvodem nebylo jen pokročilé těhotenství nevěsty, ale i obava z nasazení na práci do Německa, které mu jako svobodnému hrozilo. Novomanželé následně bydli v Plzeňské ulici 37, kde obývali pouze jednu malou místnost.¹²

O aktivitách Č. Petelíka během osvobození Plzně jsou k dispozici pouze informace, které sám uvedl v žádosti o přijetí do SVS. S ohledem na to, že ji podal na konci srpna roku 1945, tedy čtyři měsíce po popisovaných událostech, by mělo jít o poměrně spolehlivý pramen, neobsahující pozdější ideologické zkreslení. Přesto nelze vyloučit, že se snažil svůj obraz vylepšit: „*V revolučních dnech v městě Plzni byl jsem účasten odzbrojování německého vojska v Masarykově škole a při obsazování kasáren na Čechurově (místní název pro část Plzně mezi řekou Úhlavou a Nepomuckou ulicí, pozn. aut.). Zastavoval jsem též německá motorová vozidla a odzbrojoval jejich posádky. Ve dnech 7. a 8. května t. r. konal jsem ještě s jinými domovní prohlídky německých příslušníků (Werkschutz, Gestapo), tyto jsme odzbrojovali a předváděli na radnici, příp. do Rašínova domu.*“¹³

K úvahám o práci vězeňského dozorce ho v prvních poválečných měsících přivedli dva bývalí kolegové ze „Škodovky“, Miloslav Šilhánek a Josef Šobr, kteří již sloužili u SVS, přičemž velkou roli v rozhodování hrála vyhlídka na přidělení služebního bytu. Po zvážení všech možností podal přihlášku na ministerstvo spravedlnosti. Než se ale dočkal odpovědi, nastoupil k absolvování prezenční vojenské služby.¹⁴ Dne 1. října 1945 se tak stal vojínem 261. protitankového dělostřeleckého oddílu v Domažlicích. V armádě prodělal dvouměsíční základní výcvik, ale po jeho ukončení byl shledán neschopným další služby „*pro plochost nohou*“. Ještě před návratem do civilního života obdržel výzvu, aby se dostavil na ministerstvo spravedlnosti k projednání přijetí do SVS. Současně složil potřebné zkoušky a obdržel vyrozumění o přijetí na místo dozorce v plzeňské trestnici. Nejdříve však musel splnit svoje vojenské povinnosti.¹⁵ Jak vyplývá z výše řečeného, domů se vrátil zanedlouho, 6. prosince téhož roku.

Zahájení kariéry dozorce vězňů již nestálo nic v cestě, ale nejprve několik slov o životních podmínkách a politických názorech formujících mysl Č. Petelíka od útlého dětství. Je zřejmé, že pocházel z poměrně chudého dělnického prostředí, přičemž neúplnost rodiny situaci jen zhoršovala. Budeme-li věřit jeho slovům, tak měl vždy blízko k levicovým myšlenkám, což dovršil 25. května 1945 vstupem do KSČ. Rovněž tak učinila matka společně s oběma sourozenci, kteří byli před válkou členy sociální demokracie.¹⁶ Obzvláště starší bratr Jan se po únoru 1948

¹² Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

¹³ ABS Brno-Kanice, personální spis Čenka Petelíka, žádost o přijetí do SVS z 30. 8. 1945.

¹⁴ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, nedatovaný dotazník příslušníka SVS.

projevoval velmi aktivně. Na svém pracovišti ve Škodových závodech v Plzni Doudlevcích vykonával funkci předsedy závodní milice a závodní organizace KSČ.¹⁷

Rodinná fotografie – zleva: Milada Petelíková, Čeněk Petelík ml., Emilie Hrušková (matka M. Petelíkové), Květoslava Stluková (roz. Petelíková) a sestra M. Petelíkové (foto: Květoslava Stluková)

Čeněk Petelík ml. v pozdějším věku (foto: K. Stluková)

¹⁷ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

Příslušníkem Sboru uniformované vězeňské stráže

Na základě pohovoru na ministerstvu spravedlnosti se Č. Petelík po návratu do civilního života přihlásil ve věznici Plzeň-Bory o slíbené místo dozorce, načež jeho žádost schválilo dne 11. prosince 1945 Presidium krajského soudu v Praze. O dva dny později následovalo podepsání služební smlouvy zavazující ho k tomu, že bude: „...konati práce, kterých vyžaduje služba, Vám přikázané věrně, pilně a poctivě podle nejlepšího svědomí...“.¹⁸ Zahájil tak kariéru, o jejímž nepříliš vzdáleném konci neměl zatím nejmenší tušení. Novopečený příslušník SVS započal službu jako výpomocná dozorcí síla na tehdejší oddělení C, určeném k výkonu vazeb mimořádných lidových soudů. Během roku 1946 prošel několika posty, od vnější ostrahy trestního ústavu až po samostatná pracoviště v Plzni. V prosinci téhož roku zažil poprvé dlouhodobější přeřazení na takzvané „komando“ mimo areál věznice a příštích pět měsíců hlídal odsouzené ve Zdicích. Po návratu působil střídavě na Borech a dalších venkovních oddílech – v Terešově u Rokycan a Klenovicích poblíž Sušice.¹⁹

Přehled míst, kde působil v prvních letech služby, nevypovídá nic bližšího o tom, jak se sžil s novým pracovním prostředím, případně jak na něj pohlíželi kolegové a nadřízení. K roku 1946 se dochovalo jen malé množství informací, na jejichž základě se nedá říci mnoho. Z hlediska soukromého života lze za nejdůležitější považovat narození druhého dítěte, dcery Květoslavy. Nicméně tuto jistě radostnou událost doprovázely nepříliš dobré vztahy mezi oběma manžely s tím, že Č. Petelík již v roce 1945 uvažoval o rozvodu. Avšak přírůstek v rodině přinesl zklidnění situace.²⁰

Problémy v rodině se ale nijak neprojevovaly na plnění pracovních povinností, neboť ve stejné době náležel mezi dobře hodnocené dozorce a s dalšími třiceti příslušníky ho vybrali k hromadnému zájezdu na slavnostní odhalení pamětní desky věnované obětem okupace z řad vězeňské stráže.²¹ Pietní akt se odehrál 17. května 1946 před pankráckou věznicí s tím, že všichni zúčastnění měli zajištěny lístky do Stavovského divadla.²² S ohledem na celkový stav zaměstnanců plzeňské věznice – pro srovnání, v březnu roku 1948 jich bylo celkem 237, šlo o poměrně úzkou skupinu, u níž lze předpokládat, že jejich jednání přinejmenším nevybočovalo ze stanovených pravidel.²³ Rovněž tak se alespoň v nejnútnejší míře podílel

¹⁸ ABS Brno-Kanice, personální spis Čeňka Petelíka, služební smlouva z 13. 12. 1945; Tamtéž, osobní výkaz dozorce.

¹⁹ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

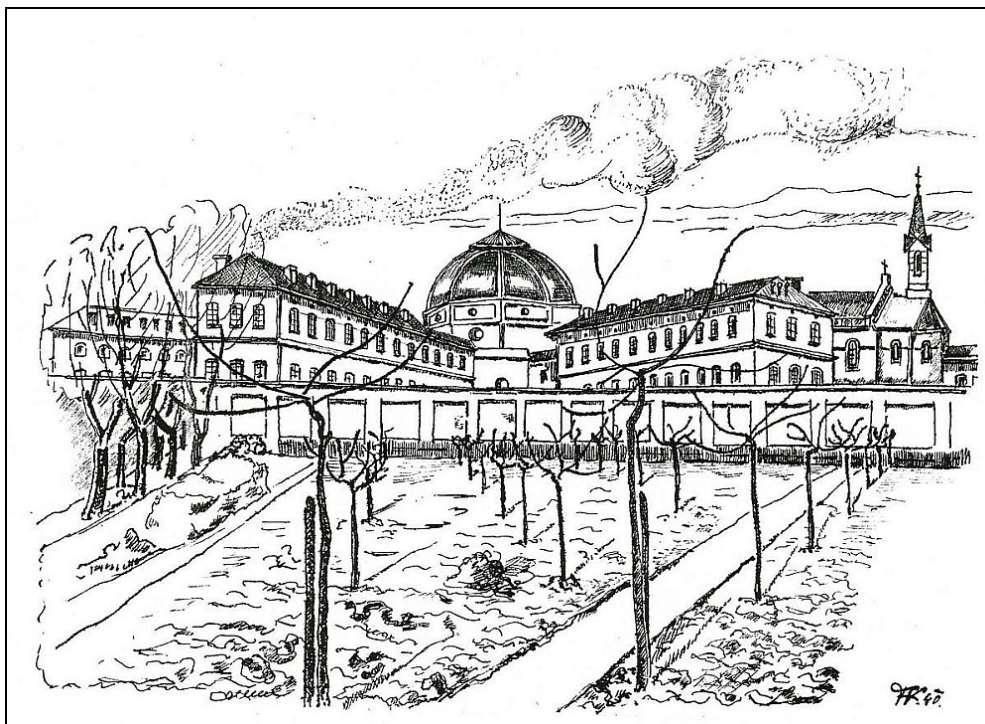
²⁰ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

²¹ Tato pamětní deska je umístěna na budově Vrchního soudu v Praze (dnes v prostoru rejstříku trestů) jako připomínka příslušníků vězeňské stráže, kteří zahynuli v koncentračních táborech a padli na barikádách během pražského povstání.

²² Archiv Věznice Plzeň (AV Plzeň), informace o konání zájezdu na odhalení pamětní desky ze dne 14. 5. 1947.

²³ AV Plzeň, přehled zaměstnanců trestnice pro muže v Plzni podle stavu ku dni 24. března 1948.

na dalších hromadných aktivitách, což mimo jiné ilustruje pětikorunový příspěvek do sbírky na výstavbu hřiště SK Pankrác, jež se uskutečnila v únoru 1947.²⁴

Plzeň Bory, perokresba vězeňského dozorce Františka Vacka z roku 1940 (foto: Archiv Věznice Plzeň)

K dalšímu služebnímu postupu musel každý výpomocný dozorce splňovat podmínky stanovené vládním nařízením č. 3/1947 Sb., upravujícím organizační záležitosti v SVS. Přestože u Č. Petelíka tato skutečnost představovala určitý problém, dočkal se 21. června 1947 ustanovení čekatelem SVS s hodností pomocného podstrážmistra.²⁵ Poté musel 8. července složit služební přísahu následujícího znění: „Přisahám a slibuji na svou čest a svědomí, že Československé republice budu věren a její vlády poslušen, že budu veškeré zákony zachovávat, všechny své úřední povinnosti podle platných zákonů a nařízení vykonávat pilně, svědomitě a nestranně, úředního tajemství neprozradím, příkazů svých představených budu poslušen a ve všem jednání jen prospěchu státu a zájmu služby budu dbáti.“ Výše uvedená norma stanovila opakovat citovaný text po předčítateli, na což navazovalo ještě podání ruky a parafování zápisu o provedení celého úkonu.²⁶ Nicméně jak již bylo uvedeno, neměl vlastně na tuto pozici nárok, a to ze dvou důvodů. Jedním se stala jeho svatba v roce 1940, což příslušné předpisy vylučovaly, druhým pak zařazení do kategorie nevoják.²⁷ Nedostál tak zadost povinnosti absolvovat prezenční vojenskou službu ve stanovené

²⁴ Příspěvek ve výši 5 korun poskytl celkem 212 zaměstnanců trestnice Plzeň Bory.

AV Plzeň, seznam sbírky příspěvků na výstavbu sportovního hřiště z 28. 2. 1947.

²⁵ ABS Brno-Kanice, personální spis Čenka Petelíka, osobní výkaz dozorce.

²⁶ Vládní nařízení č. 3/1947 Sb., kterým se upravují některé otázky organizace a služební a platové poměry sboru uniformované vězeňské stráže, §23. odst. 1-4.

²⁷ AV Plzeň, přehled zaměstnanců trestnice pro muže v Plzni podle stavu ku dni 24. března 1948.

délce současně se zákazem udělování čekatelství výpomocným dozorcům, kteří nejsou svobodní, ovdovělí nebo žijící v manželské rozluce.²⁸ Je otázkou, z jakého důvodu došlo k jeho povýšení. Jednou z možností může být úmyslný protekcionismus, vztahující se na členy KSČ i v období před únorem 1948. Ti pak vytvářeli podmínky pro pozdější převzetí moci, byť si to ani nemuseli uvědomovat. Ačkoliv tuto teorii nedokládají žádné konkrétní prameny, nelze jí vzhledem k celospolečenskému dění v prvních poválečných letech vyloučit.

Na druhou stranu je třeba říci, že i přes své členství ve straně se Č. Petelík s nově nastoleným kurzem po únorovém převratu v roce 1948 příliš neztotožňoval. Ze vzpomínek jeho dcery vyplývá znechucení z nelidského zacházení, jehož se začalo vrchovatou měrou dostávat politickým vězňům, což mělo vyvrcholit snahou o odchod ze služby, který nakonec neuskutečnil. Příčiny nejsou příliš zřejmé, ale údajně mu nebyl odsouhlasen nadřizenými.²⁹ Avšak toto rozhodnutí nezmiňují žádné z citovaných dokumentů a dochovalo se pouze v ústním podání.

Přes popsané skutečnosti tedy postoupil na čekatela SVS, přičemž mu začala běžet dvanáctiměsíční lhůta stanovená k získání „definitivy“.³⁰ Po jejím uplynutí se tak opravdu stalo a dekret obdržel 8. července 1948. Současně došlo k jeho jmenování podstrážmistrem SVS.³¹ Povýšení předcházelo ještě složení zkoušky podle §19, odst. c) citovaného zákona. Ta probíhala ve dnech 17. až 19. června a z organizačního hlediska se jednalo o poměrně komplikovanou událost. Účastnilo se jí 85 dozorců z Českých Budějovic, Chebu, Klatov, Písku, Plzně a Tábora. Na regulérnost dohlížely dvě komise, v nichž zasedli zástupci justice společně s představiteli plzeňského trestního ústavu. Vlastní test sestával ze dvou samostatně hodnocených částí – znalosti předpisů a posouzení dosavadní služby. Č. Petelík k jejímu vykonání nastoupil společně s dalšími 27 pomocnými podstrážmistry 17. června v jednu hodinu odpoledne.³² Výsledek nebyl sice nijak závratný, v obou případech získal hodnocení „dobře“, ale vyskytlo se i několik „dostatečných“, takže patřil k průměru.³³

Poúnorové čistky, probíhající v režii akčních výborů Národní fronty jej nepostihly i přes to, že nepatřil mezi vzorné členy KSČ. Zpočátku totiž neplatil příspěvky, takže roku 1947 neobdržel novou legitimaci. Přihlášku podal znovu až po únoru 1948.³⁴ V listopadu téhož roku mu vyslovila důvěru městská stranická organizace v Plzni, která jednohlasně schválila kladné stanovisko k osobní

²⁸ Vládní nařízení č. 3/1947 Sb., §16, odst 1b), c).

²⁹ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

³⁰ Vládní nařízení č. 3/1947 Sb., §17, odst 3.

³¹ ABS Brno-Kanice, personální spis Čeňka Petelíka, výnos ministerstva spravedlnosti č. j. 58 187/1948.

³² Předsedové porot byli: Eduard Lukeš, okresní soudce a Ludvík Habrych, ředitel účetní služby.

Členové: Jaroslav Leiss, ředitel vězeňské služby správní; Bohumil Třmínek, vrchní tajemník vězeňské služby správní; Josef Trpák, inspektor vězeňské služby strážní I. třídy; Čeněk Dytrych, inspektor vězeňské služby strážní I. třídy. AV Plzeň, protokol o zkouškách čekatelů SVS, 19. 7. 1948.

³³ AV Plzeň, přehled výsledků zkoušek čekatelů SVS konaných 17. - 19. 7. 1948.

³⁴ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, Protokol o hlavním přelíčení proti Č. Petelíkovi.

prověřce.³⁵ Rovněž reorganizací SVS, vycházející ze zákona č. 321/1948 Sb. o Sboru uniformované vězeňské strážce, prošel bez větších problémů, což dokazuje i přítomnost jeho jména v seznamech příslušníků, kteří mohli pokračovat ve službě.³⁶ Na jejím počátku se navíc dočkal služebního postupu a 10. ledna 1949 byl jmenován velitelem samostatného pracovního oddílu v Černicích (dnes součást Plzně).

Nedlouho po převzetí funkce ale začal mít první problémy s porušováním služebních předpisů. Při posuzování informací získaných studiem archiválií je sice nutné postupovat s určitou opatrností – pocházejí především ze svědeckých výpovědí vězňů zařazených do Černic v době, kdy tam Č. Petelík působil, přesto však z nich lze získat představu o překračování stanovených povinností, kterých se nový velitel dopouštěl. Odsouzení museli mít navíc poměrně dobrý přehled o veškerém dění, celý pracovní oddíl totiž sestával z jedné budovy, v níž byly tři ubikace pro vězně, strážnice, kuchyně a sklad potravin.³⁷

Ve zkratce lze tedy prohrěšky Č. Petelíka shrnout do několika položek. Během svého půlročního působení v pracovním oddílu vypomáhal své rodině potravinami z vězeňské kuchyně, nakupoval alkohol, který si nechal vyúčtovat jako potraviny pro vězně a přilepšoval si výměnou brambor za cigarety v místní trafice. Zároveň se řádně nevěnoval střežení odsouzených – mimo jiné s nimi měl hrát karty na strážnici, přičemž nelze vyloučit, že jim umožňoval i poslech zahraničního rozhlasu a povoloval pohyb civilních osob (rodinných příslušníků) v prostorách určených jen k výkonu trestu. Všechna svědectví se rovněž shodují na tom, že si do kanceláře vodil ženy, s nimiž udržoval milostný poměr.³⁸

K podobným pochybením je nutné dodat, že byly poměrně obvyklou součástí výkonu služby v pracovních útvech mimo věznici. Tuto skutečnost dokazují výpovědi odsouzených i dozorců. V jedné z nich se hovoří o poměrech v trestaneckém pracovním táboře (TPT) Horní Bříza, nacházejícím se přibližně 13 kilometrů severně od Plzně: „Byl jsem několikrát svědkem toho, že strm. Jakubec měl na strážnici zdejšího TPT dámskou návštěvu...Viděl jsem jí též jednou ráno před odchodem do továrny...a pootevřenými dveřmi jsem spatřil jmenovanou bez kabátu v rohu u kamen.“³⁹ Celá situace se ale neobešla bez komplikací, protože o stejnou ženu projevoval zájem i příslušník SVS na zkoušku Fedor Žítko, což vyvolalo spor, který neměl daleko k tragedii. Opilý strm. František Jakubec ho totiž na strážnici TPT jen náhodou nezabil, když poté, co pronesl: „Ty mi budeš chodit za děvčetem?“ namířil pistoli na hlavu svého soka a vystřelil. Naštěstí se trefil jen do matrace, na níž dotyčný

³⁵ ABS Brno-Kanice, personální spis Čeňka Petelíka, dotazník ke stranické prověřce z 19. 11. 1948.

³⁶ Zemský archiv v Opavě (ZA Opava), f. Presidium krajského soudu Nový Jičín, neuspořádáno, Přehled převedených příslušníků SVS z 29. 1. 1949, č. j. 2335/49-IV/Vel.

³⁷ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

³⁸ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, výpovědi odsouzených k činnosti Č. Petelíka v pracovním oddíle Černice ze 17. 4. 1950.

³⁹ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, Protokol č. 5, sepsaný s trestancem Rudolfem Šprcem dne 17. 4. 1950.

ležel.⁴⁰ Očividně tedy velmi závažné porušení služebních předpisů a nebytí pozdějšího vyšetřování v rámci borského případu, tak by zůstalo nepovšimnuto.

Přestože je informace o dámských návštěvách na strážnici pracovního oddílu Černice velmi rozšířená a v souvislosti s borským případem často zmiňovaná, je nutné se nad ní pozastavit. Již zmíněné nepříliš dobré vztahy mezi Č. Petelíkem a jeho manželkou sice představují argument podporující toto tvrzení, nebylo by však správné pominout slova pronesená během rozloučení s rodinou v podzemních prostorách pankrácké věznice: *Miluško, nevěř všemu, co se o mě říká, já jsem takovej nebyl...říkají o mě, že jsem byl na ženský a ty si byla jediná...*⁴¹

Stejně tak snahy příslušníků SVS o vlastní obohacování či alespoň vylepšování situace svojí rodiny v době, kdy zásobování zůstávalo omezováno lístkovým systémem a vykazovalo řadu nedostatků, nelze považovat za neobvyklé. Zdá se, že spíše naopak. Dozorci vypovídající v souvislosti s vyšetřováním Č. Petelíka otevřeně přiznávali nespokojenost s tím, že na venkovní „komanda“, která skýtala největší možnost zisku, byli zařazováni jen oblíbenci náčelníka věznice kapitána Františka Šafarčíka. Nejotevřeněji se k tomuto problému vyjadřoval později odsouzený strážmistr Jaroslav Bumba: *„...kdy se rozdělili příslušníci na t.zv. „komanda“. Byli v tom směru vybíráni jen určití dozorci, hlavně vrchní strážmistr a t.zv. miláckové tamního vedení, kteří dostávali taková přidělení, kde si vydělali velké obnosy peněz...“*. Dále hovořil o konkrétních případech v pracovních oddílech mimo věznici: *„Vím o tom, že z těchto „komand“ si vozili dozorci kromě peněz i potraviny, mouku, obilí, apod., jak tomu bylo třeba v Malesicích, kde konal službu vrchní strážmistr Kotek.“* Sebe zařadil do skupiny neustále odstrkovaných jedinců: *„Naproti tomu nás bylo několik, kteří byli pouze v trestním ústavu na Borech, na „komando“ se nikam nedostali a neměli proto možnost si něco přivydělati“*.⁴²

Ačkoliv v citované výpovědi mohla důležitou roli hrát i závist vůči kolegům, kteří měli více příležitostí k protipředpisovému přivýdělků a případně i touha po pomstě za úsměšky, jimiž ho ostatní nezřídka častovali: *„I proti tomu jsem se jedenkrát ozval na schůzi a bylo mě řečeno, že jsem hloupý a že bych třeba místo v podatelně nezastal...neboť dobře věděli, že mám jen obecnou školu...“*,⁴³ ilustruje zároveň poměry panující v pracovních útvech a běžnou praxi příslušníků SVS, snažících se obohacovat na úkor vězněných osob. V kontextu těchto poznatků je pak nutné posuzovat i počínání Č. Petelíka v Černicích. Přesto, že se jednalo o nepochybné překračování služebních povinností, patřilo do kategorie přestupků tolerovaných, alespoň pokud navenek neohrožovalo zájmy vedení nebo přímo kpt. F. Šafarčíka. Bez jakýchkoliv snah o omluvu těchto činů je třeba si položit otázku, zda-li je možné

⁴⁰ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, Protokol č. 5, sepsaný s trestancem Břetislavem Jeníčkem dne 17. 4. 1950.

⁴¹ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

⁴² ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, dodatkový protokol sepsaný se strm. Jaroslavem Bumbou dne 24. 4. 1950.

⁴³ Tamtéž.

se divit dozorci, jenž při první příležitosti přijal za svá pravidla hojně užívaná jeho kolegy.

Zpět do plzeňské věznice se Č. Petelík vrátil o Velikonocích roku 1949. Nastoupil službu na oddělení D1, zvaném „Kreml“, které bylo určeno zejména politickým vězňům odsouzeným Státním soudem (dnes křídlo I/9), kde pracovali: „trojce určené spolehliví dozorci.“⁴⁴ Právě tehdy mělo dojít k události, kvůli níž se o rok později stal jednou z obětí „borského případu“, jemuž bude věnována samostatná kapitola této studie. Před vyličením okolností vedoucích až k vykonstruovanému soudnímu procesu je však nutné nastínit poslední necelý rok jeho působení v řadách SVS.

Č. Petelík ve stejnokroji SVS (foto: K. Stluková)

Koncem července 1949 došlo k přeložení Č. Petelíka na oddělení C – samovazby, tedy do dnešního křídla I/7, kde však zůstal jen čtyři dny. Následně krátce plnil úkoly spojené s venkovní ostrahou, načež mu svěřili „školu“, jak tehdy hovorově označovali nástupní oddělení: „Sem přicházeli noví trestanci, které jsem měl kromě ještě jiné práce hlídati a míti nad nimi dozor.“ Během služby se ale choval příliš

⁴⁴ Oddělení věznice Plzeň Bory se v době „borského případu“ označovala následujícím způsobem (na prvním místě je uvedeno současné označení, na druhém původní): I/3 – A společná, I/4 – B společná, I/5 – A samovazby, I/6 – B samovazby, I/7 – C samovazby, I/8 – C společná, I/9 – D společná. Systém, který pro období počátku 50. let 20. století doložil bývalý politický vězeň František Zahradka, byl shodný s označováním jednotlivých oddělení ve 30. letech 20. století. Tato skutečnost vyplývá z hasičského plánu, pocházejícího pravděpodobně z doby těsně před vypuknutím druhé světové války. Plán je dodnes uložen v plzeňské věznici.

ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný se strm. Jaroslavem Bumbou dne 19. 4. 1950.

vstřícně k příchozím politickým vězňům, takže ho z popudu zástupce velitele borské trestnice vrchního strážmistra Františka Prchlíka opět přidělili na střežení obvodové zdi a vyřizování rozličných pochůzek. Téhož roku ho potkala i další změna v soukromém životě, společně s rodinou se přestěhoval z dosavadního bydliště do nově přiděleného služebního bytu v Klatovské ulici 56.⁴⁵ Tato skutečnost ukazuje na to, že i přes popsané nedostatky, spočívající zejména ve slušném vystupování vůči odsouzeným, stále patřil mezi „perspektivní kádry“. Současně s ním totiž změnili adresu také Karel Kraml a Václav Trepka, členové nechvalně proslulého bicího komanda.⁴⁶

Před koncem roku 1949 byl naposledy přeložen na „komando“ mimo ústav. Od 15. listopadu působil v TPT Horní Bříza. Zakrátko se dočkal dalšího služebního postupu a 10. ledna 1950 ho náčelník věznice jmenoval velitelem místo odvolaného strm. F. Jakubce.⁴⁷ Během působení v tomto pracovním oddíle nedošlo z jeho strany k žádnému významnějšímu překročení pravomocí, pozdější výslechové protokoly obsahují pouze informace o tom, že stravoval vlastní rodinu z vězeňské kuchyně a její členové se během návštěvy volně pohybovali v prostorách určených odsouzeným.⁴⁸ Rozhodně však v té době nepřehlížel snahy vězňů o navázání nedovoleného písemného styku s vnějším světem, pravděpodobně za pomoci civilních zaměstnanců kaolínky, kde pracovali. Na řešení problému se podílel i velitel místní stanice SNB a závodní bezpečnostní referent, bohužel neúspěšně.⁴⁹ Severně od Plzně ale nepobýval dlouho, po čtyřech měsících obdržel rozkaz k předání funkce vrchnímu strážmistrovovi Josefu Pytlíkovi, načež měl nastoupit běžnou strážní službu na Borech.⁵⁰

Mezi působením v pracovním oddíle Černice a Horní Bříza je i přes krátký časový úsek, který je vzájemně odděloval, patrný rozdíl ve výkonu služby. Přestože původně příliš nevěnoval pozornost bezpečnostní situaci při práci s delikventy odsouzenými za kriminální trestné činy, o půl roku později již vyžadoval dodržování pravidel výkonu trestu s výjimkou jednoho načerno odeslaného dopisu⁵¹ – paradoxně tak učinil ve prospěch retribučního vězně, jehož s největší pravděpodobností využívala StB. Tuto domněnku, vycházející ze studia archiválií, se ale zatím nepodařilo doložit.⁵² Co však vedlo k nastíněné změně? Odpovědí lze nalézt hned několik, přičemž každá měla svůj podíl. Velkou roli hrála bezpochyby příležitost, která se naskývala především v Černicích, kde sloužil sám. Naproti tomu v Horní Bříze byli tři dozorcí SVS,

⁴⁵ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, protokol o exekuci majetku sepsaný s Miladou Petelíkovou dne 29. 6. 1950.

⁴⁶ AV Plzeň, rozkaz velitele SVS Plzeň Bory č. 29. z 6. 9. 1950.

⁴⁷ AV Plzeň, rozkaz velitele SVS Plzeň Bory č. 1. z 10. 1. 1950.

⁴⁸ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, Protokol č. 5, sepsaný s trestancem Břetislavem Jeníčkem dne 17. 4. 1950.

⁴⁹ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

⁵⁰ AV Plzeň, rozkaz velitele SVS Plzeň Bory č. 24. z 22. 3. 1950.

⁵¹ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

⁵² ABS Praha, svazek H-130, zpráva důvěrníka „2/23“ z 25. 5. 1951.

společně se stejným počtem členů závodní stráže.⁵³ Výše popsaný střet ale ukazuje, že ani nebezpečné prohřešky proti tehdejším předpisům nemusely znamenat riziko a nejednou zůstaly bez povšimnutí.

Rovněž tak problémy, které měl Č. Petelík kvůli vstřícnému přístupu k nově příchozím trestancům v takzvané „škole“ a na oddělení C – samovazby, v jejichž důsledku byl několikrát za sebou přeložen, mohly způsobit, že projevoval větší opatrnost než doposud. Měl snad obavy, aby se kvůli vlastnímu prospěchu nedostal do zorného pole nadřízených, kteří mu byli do té doby nakloněni, nebo si tato rizika příliš nepřipouštěl? Opomenout nelze ani jeho službu v úseku D1 určeném „prominentním“ politickým vězňům, jenž jako osobnosti předválečné politiky i aktivního odboje představovaly určité morální autority působící na mladého dozorce vězňů. Začal snad v důsledku setkání s nimi rozlišovat mezi kriminálními delikventy a novým režimem perzekuovanými představiteli elit? Pokud ano, tak již rozhodně nepatřil do skupiny příslušníků SVS poslušně vykonávajících rozkazy, aniž by se zajímali o skutečné příčiny jejich uvěznění a podmínky výkonu trestu.⁵⁴ Ve prospěch nastíněné domněnky svědčí i skutečnosti popsané v následující kapitole této studie. Na podobné otázky ale už jen těžko nalezneme odpověď, stejně jako na to, jaký z popsaných faktorů ho tehdy ovlivnil nejvíce, jistotou však zůstává, že po návratu do plzeňské věznice mu zbývaly necelé čtyři týdny do zatčení a dva měsíce života.

⁵³ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

⁵⁴ Popsanou skupinu reprezentuje bývalý plzeňský dozorce Josef Klesa a současník Č. Petelíka, který popírá jakékoliv násilné excesy doložené mnoha svědectvími. Je otázkou, zda-li o podobných případech nevěděl nebo o nich vědět nechtěl, obzvláště když tvrdí, že pokud se politický vězeň choval slušně, nic se mu nestalo a nikdo si ho nevěšmal. Nezdá se však pravděpodobné, že by v době rozsáhlých perzekucí a politických školení, během nichž byli dozorci soustavně připravováni na boj s třídním nepřítelem, neměl představu o tom, jakým způsobem je zacházeno s protivníky režimu během jejich věznění. Nehledě na každodenní kontakt s příslušníky sloužícími právě v nejpřísněji střežených odděleních. Očividně se tak jedná o snahu legitimizovat vlastní postoje. Rovněž popírá tvrdý přístup k lidem umístěným do korekcí. Za zmínku stojí i jeho postoj k popravám obětí politických procesů: „*Ty popravý si zavínili lidi sami, ten Píka byl na děčku, tam mu nikdo nic nedělal, to si musel zavínit sám.*“ Přepis rozhovoru uskutečněného Matějem Kroupou dne 7. 1. 2008 v Plzni [online], Html. ed., [citováno 22. 2. 2011], <http://www.pametaroda.cz/data/witness/424/recording/732-transcript.htm>

Borský proces

Počátek událostí, jejichž důsledkem se stal rozsáhlý soudní proces, je třeba hledat na jaře roku 1949, kdy se Č. Petelík vrátil z pracovního oddělu Černice a byl přidělen do nejpřísněji střeženého oddělení D1. Z výpovědí a vzpomínek příslušníků SVS vyplývá, že do takzvaného „Kremlu“ zařazovali pouze z tehdejšího hlediska spolehlivé dozorce, o čemž během výslechu hovořil nejen v rámci borského případu odsouzený strm. Jaroslav Bumba, ale i jeho současník, výše citovaný Josef Klesa. Ten přímo říká: „*To byly přísně střežené oddělení...tam byl komunista Trepka, prostě kovaný komunisti...*“.⁵⁵ Podobně se vyjadřoval také další dozorce obviněný společně s Č. Petelíkem. Šlo o jeho přítele z dětství Josefa Tenka, jenž během vyšetřování v roce 1968 prohlásil: „*Zde panoval zvláštní režim, mohli se v něm pohybovat jenom určití lidé a říkalo se mu též Kreml.*“⁵⁶ Je tedy zřejmé, že stejný názor lze nalézt jak u obětí procesu, tak i u pamětníka, který s poučným režimem neměl problémy a v plzeňské věznici sloužil ještě dlouhá léta po popisovaných událostech.

Úvahy o politickém profilu dozorců sloužících na oddělení D1 ale nejsou hlavním cílem následujících řádků, které mají být především analýzou borského případu. Studium nejen této kauzy, ale i všech ostatních procesů 50. let 20. století, přináší jednu zásadní otázku, kde leží hranice mezi skutečností a fikcí sloužící k vykonstruování celého případu? Nalezení odpovědi není vždy jednoduché, neboť většina dokumentů, jež má badatel k dispozici, pochází z provenience StB, prokuratur a soudů. Původcem největšího zdroje informací jsou tedy výkonné složky státní moci. Jako určitá korekce takto získaných údajů slouží vzpomínky pamětníků studovaných událostí, ale ani ty není vždy možné nekriticky přejímat bez posouzení všech aspektů, spojených s rizikem zkreslení způsobených dlouhým časovým odstupem či mnohdy neúmyslné stylizace výpovědí. Jen s vědomím popsanych skutečností je možné přistoupit k pokusu o rekonstrukci událostí jara roku 1949.

Přestože do jara roku 1950 patřil Č. Petelík mezi kladně hodnocené dozorce, s nimiž se do budoucna počítalo, byl náhle zatčen a vyšetřován. Následovalo podání žaloby, jejíž součástí se samozřejmě staly i prohršky v pracovních útvarech Černice a Horní Bříza, ale jednalo se jen o doplnění vykonstruované skutkové podstaty, které mělo poukázat na charakterové nedostatky, což směřovalo k ještě větší diskreditaci v očích tehdejší společnosti. Vlastní protistátní činnost spočívala především v pomáhání politickým vězňům z oddělení D1, jimž zprvu zprostředkoval písemný styk s rodinou, donášel balíčky potravin, kuřivo a informoval odsouzené o mezinárodní situaci na základě poslechu zahraničního rozhlasu. Po popravě generála Heliodora Píky předal poslanci Stanislavu Brojovi nedopalek jeho poslední cigarety a následně naplánovali

⁵⁵ Český rozhlas – Rádio Česko, *Příběh dozorce z plzeňského kriminálu Bory Josefa Klesy*, cyklus Příběhy 20. století [online], [citováno 1. 3. 2011],

http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?p_po=3108&p_pattern=Josef&p_gt=1

⁵⁶ T BURSÍK, citované dílo, s. 119.

ozbrojené převzetí moci v plzeňské věznici v případě státního převratu, společně s usmrcením velitele ústavu F. Šafarčíka.⁵⁷

Není účelné zahlcovat text přesným výčtem kolik cigaret, potravin či dopisů skutečně předal jednotlivým odsouzeným. Nicméně o velkém osobním nasazení Č. Petelíka svědčí jeho návštěvy u rodiny S. Broje ve Volduchách u Rokycan, kde několikrát vyzvedl potraviny. S touto aktivitou je spojeno i převzetí pečené husy jako úplaty za vykonané služby, objevující se ve vyšetřovacích spisech. Jiří Broj, syn popraveného poslance, popsanou událost potvrzuje s tím, že jedna polovina byla opravdu odměnou vstřícnému dozorcí, druhou však doručil do věznice, což následně dosvědčil S. Broj v motáku odeslaném zpět.⁵⁸ Přes určitý osobní prospěch nelze snižovat rizika, jež Č. Petelík podstupoval při návštěvách rodiny odsouzeného „třídního nepřítele“, nemluvě o možnosti prozrazení přímo při předání jídla na oddělení D1.

Pomáhal však i spoluvězňům S. Broje ze společné cely označené číslem 60A.⁵⁹ Rovněž tak činil ve prospěch letců štkpt. Jana Prokopa a mjr. Josefa Brykse z cely č. 58.⁶⁰ Nejasná je role mjr. Emila Doubka, jemuž údajně zprostředkoval kontakt s manželkou. Ten to však celou dobu popíral.⁶¹ Důvody, které vedly Č. Petelíka k tomu, že se i přes vypjatou atmosféru počátku 50. let 20. století zachoval lidskost, je s největší pravděpodobností nutné hledat v jeho znechucení z brutality doprovázející věznění jedinců nepohodlných komunistické totalitní moci. Tuto skutečnost dokládají i vzpomínky paní K. Stlukové: „...přišel domů a byl tak zničenější, když viděl, jak je s těma vězněma zacházeno, jak je tam mlátí...Tatínek vždycky říkal, já když jsem viděl, jak je zmlácenější, tak jsem se mu snažil pomoci...kolikrát říkal, že to nevydrží.“⁶² Jeho snaha o ulehčení životních podmínek odsouzených je tak zcela nepopíratelná.

Velký zlom v životě Č. Petelíka představovalo setkání s generálem Píkou, jemuž v posledních dnech před popravou nosil jídlo a hlídal jej „aby si na cele něco neudělal“. Při té příležitosti s ním několikrát navázal rozhovor, přičemž projevoval účast s jeho osudem.⁶³ Netušil však, že za rok bude ve stejné situaci. Za zcela zásadní lze považovat rozmluvu vedenou poslední noc, kdy debatovali o mnoha tématech dotýkajících se politiky, zážitků z války a podobně. Navíc na něj s největší

⁵⁷ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, závěrečná zpráva KV StB Plzeň o vyšetřování případu z 28. 4. 1950.

⁵⁸ Rozhovor s Jiřím Brojem, synem popraveného S. Broje, uskutečněný Bc. Lukášem Palečkem dne 27. 3. 2011.

⁵⁹ Po příchodu Č. Petelíka v této cele umístění na oddělení D1 umístění: vojenský duchovní štkpt. Josef Pojar, ppor. Drahoš Staněk, gen. Heliodor Píka, plk. Josef Čížek, mjr. Ladislav Mizera, mjr. František Kunc, pplk. Jaroslav Kadaňka, poslanec Karel Chalupa, por. Volný, přísl. SNB Stanislav Habr, Rostislav Krejčíř, poslanec Bohumil Dečí a prezident krajského soudu v Praze JUDr. Karel Pražák. ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, zápis výpovědi S. Broje z 22. 4. 1950.

⁶⁰ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný s Janem Prokopem dne 20. 4. 1950.

⁶¹ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný s Emilem Doubkem dne 26. 4. 1950.

⁶² Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

⁶³ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

pravděpodobností silně zapůsobilo statečné chování generála, kterého velmi obdivoval. Ráno se pak společně s dalšími dozorci zúčastnil exekuce. Jeho duševní rozpoložení se plně projevilo po návratu domů ze služby: „...když přišel po té noční službě domů, že se maminka úplně zhrozila, že byl popelavě bílej, úplně strhanej a ptala se ho, co je. A on jí řekl, nech mě bejt, já nemůžu, já ti to potom řeknu.“⁶⁴ Dopad popsané události na psychiku byl zajisté zdrcující. Nicméně během dalšího působení v řadách SVS neopustil dosavadní zásady slušného vystupování vůči vězňům (nebo možná právě proto). Avšak jak ukazuje jeho působení v TPT Horní Bříza, začal klást větší důraz na dodržování předpisů spojených s výkonem trestu.

S likvidací generála Píky je spojeno také výše zmíněné předání zbytku jeho poslední cigarety S. Brojovi. O tom, že k němu skutečně došlo, svědčí jak vzpomínky pamětníků, tak i výpovědi zapsané během výslechů. Liší se ale popis průběhu události. První verze uvádí jeho nalezení Č. Petelíkem v cele, odkud byl generál Píka odveden na popraviště.⁶⁵ Druhá pak popisuje situaci, kdy ho měl po vykonání exekuce zvednout ze země a uschovat.⁶⁶ Zřejmé však je, že dostal-li se opravdu k S. Brojovi, neuskutečnilo se plánované předání rodině, která ho měla uchovat jako významný artefakt.⁶⁷ S největší pravděpodobností došlo k jeho ztrátě během zatýkání a následného vyšetřování. V kontextu celého procesu není až tak důležité, jak vše proběhlo, z osobního hlediska je však situace opačná. Jestliže neváhal a možná z okamžitého popudu myslí nedopalek před zraky kpt. F. Šafarčíka sebral, riskoval nežádoucí pozornost svých nadřízených v pohnuté době boje proti třídním nepřátelům. Mohl tak vlastně přispět ke svému pozdějšímu osudu, protože se stal ideálním terčem, na nějž vykonstruovaný proces zaměřili.

Další část vznesených obvinění, z hlediska strůjců procesu těch nejzásadnějších, lze pokládat za konstrukt, bez něhož by soud nemohl vynést takové tresty, jakých se obžalovaní dočkali. K tomu popsána překračování tehdejšího služebního řádu nedostačovala. Bylo tedy využito toho, že s odsouzenými vedl rozhovory, během nichž si příliš nedával pozor na to, co říká. Častokrát zmínil všeobecné očekávání blízkého se pádu komunistické vlády, o čemž ostatně mluvil ne jeden plzeňský dozorce. Kupříkladu výpověď generála Antonína Pelicha potvrzuje takovéto neopatrné počínání. Když v srpnu roku 1949 přišel k němu na celu, prohlásil: „Už to praská na všech stranách.“⁶⁸ Také z dalších výslechů je zřejmé poměrně časté pronášení podobných výroků. Nelze proto vyloučit, že bezprostředně po popravě generála Píky se S. Brojem opravdu mluvili o nebezpečí, které by mohlo politickým vězňům hrozit při pokusu o státní převrat, přičemž vyšla najevo obava

⁶⁴ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

⁶⁵ Popsaný průběh události uvedl S. Broj v citované výpovědi ze dne 22. 4. 1950. Č. Petelík naproti vypověděl, že ji S. Broj získal od vězně – chodbaře a on jí následně předal jeho dceři.

⁶⁶ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

⁶⁷ Jiří Broj v rozhovoru potvrdil, že do Volduch ho nikdo nepřivezl. Rozhovor s Jiřím Brojem, synem popraveného S. Broje, uskutečněný Lukášem Palečkem dne 27. 3. 2011.

⁶⁸ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, zápis výpovědi Antonína Pelicha z 25. 4. 1950.

z jejich možné likvidace jako nepohodlných svědků.⁶⁹ Lehkomyšlnost takovéhoho počínání v době, kdy mezi odsouzenými působila řada informátorů donášejících jak na spoluvězně, tak i příslušníky, je zřejmá, obzvláště proto, že jejich existence nepředstavovala žádné tajemství. O konkrétních jménech se však spíše spekovalo. Od popsání zjištění je pak již jen malý krok k přípravě procesu kvůli pokusu o ozbrojenou vzpouru a zajištění dostatku „důkazů“ proti Č. Petelíkovi, jenž měl stanout v čele povstání společně se S. Brojem. Právě zmínka o zbraních pak představovala jeden z nezávadnějších momentů pro následné udělení trestu smrti.

Dosud byla řeč jen všeobecně o strůjcích celého borského případu, nyní tedy k tomu, kdo stál u jeho zrodu. V březnu roku 1950 byl z olomoucké věznice do Prahy povolán Evžen Stroin, kterému velitel SVS JUDr. pplk. Milan Kloss sdělil, že: „...příslušníci SVS v Plzni na Borech se spolčují s vězni, připravují je k útěku a nakonec, že připravují i státní převrat.“ Dostal proto úkol shromažďovat veškeré poznatky o výkonu služby a všechny informace ihned odesílat do Prahy. Následovala ještě rozmluva s ministrem spravedlnosti Alexejem Čepičkou, při níž ho osobně pověřil „střežením jednání příslušníků SVS“.⁷⁰ Za povšimnutí stojí ta skutečnost, že již v březnu roku 1950 měli na nejvyšších místech justice a vězeňství přinejmenším rámcovou představu o tom, co bude skutkovou podstatou případu, který v té době ještě nikdo oficiálně nevyšetřoval.

E. Stroin do plzeňské věznice nastoupil 27. března 1950 ve funkci zástupce velitele pro politickou práci, aby plnil zpravodajské úkoly. Na novém působišti opravdu nelenil a zakrátko se mu podařilo vybudovat agenturní síť mezi odsouzenými a začal shromažďovat požadované informace. Č. Petelík nemohl uniknout jeho pozornosti. Brzy zjistil mnoho skutečností týkajících se nejen nedovoleného poslechu zahraničního rozhlasu v pracovních útvarech, ale i činnosti na oddělení D1. Všechny údaje následně postupoval veliteli věznice. V souvislosti s „realizací“ borského případu není možné opomenout tehdejšího osvětového důstojníka Václava Ladmana. Jeho podíl na celé kauze zprvu spočíval v získávání důkazů proti Č. Petelíkovi a následně se aktivně účastnil jeho výslechu. Oba jmenovaní náleželi ke skupině dozorců, kteří pod vedením, nebo alespoň se souhlasem F. Šafarčíka, pravidelně fyzicky týrali odsouzené.⁷¹ Na jejich počínání později vzpomínal i další vězeň vyslýchaný v souvislosti s borským případem, katolický kněz ThDr. Antonín Huvar: „Na sv. Vojtěcha mě mlátili asi pět hodin. Šafarčík, Strojín a Latman, to byli nejvyšší osoby na Borech.“⁷²

⁶⁹ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, protokol sepsaný na KV StB Plzeň dne 19. 4. 1950.

⁷⁰ ABS Brno-Kanice, f. A 8/2, inv. č. 94, zpráva o prošetření stížností bývalých odsouzených na nesprávné zacházení ze strany příslušníků ve věznici Bory-Plzeň v letech padesátých z 11. 7. 1968.

⁷¹ V souvislosti s pravidelným bitím politických vězňů se nejčastěji objevují jména: Václav Brabec, Šimon Šepík, Václav Mašek, Karel Kraml, Václav Trepka, Evžen Stroin, Václav Ladman a František Šafarčík.

⁷² Přepis rozhovoru uskutečněného dne 20. 10. 2007 Ondřejem Bratinkou [online], [citováno 9. 3. 2011], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/82/recording/104-transcript.htm>

Předešlé dva odstavce obsahují přehled hlavních strůjců borského případu. Přestože je jeho vznik obviněním proti celé tehdejší vládnoucí garnituře, neuškodí si jejich jména shrnout. Na nejvyšších místech to byl ministr spravedlnosti A. Čepička, velitel SVS pplk. JUDr. M. Kloss. Jako jejich spojka s plzeňskou věznicí působil zpravodajec E. Stroin. Na Borech se pak jednalo především o dvojici náčelník F. Šafarčík a „osvětář“ V. Ladman.

Ve vzpomínkách dozorce J. Klesy se dochovala ještě neoficiální varianta vzniku a odhalení celého případu: *„Petelík si prý nechal udělat klíče od zbrojnice, že jako s vězni přepadnou věznici. Nebo nějaké takové povstání nebo co. Ten můj strejček (příbuzný J. Klesy, který v té době rovněž pracoval jako dozorce v plzeňské věznici, pozn. autora) mi ale říkal: Heleď, zavinila to sama Petelíková. Ženské myly ve věznici schody a Petelíková nechtěla a ony ji pošťuchovaly, tak jim říkala: Počkejte, až se manžel vrátí, tak on s vámi tady zatočí. Slyšela to nějaká Prchlíková, tak to řekla manželovi. Petelíkovi pak udělali kontrolu na pracovišti, našli mu klíčky od zbrojnice a tím se do toho dostal.“*⁷³ Je možné, že tato verze byla mezi dozorce úmyslně rozšiřovanou dezinformací, jež měla zakrýt pravou podstatu kauzy. Zároveň však poukazuje na pravděpodobnou přípravu dostatečného důkazního materiálu: *„Jestli mu je tam někdo dal, podstrčil nebo co, to nemůžu vědět.“*⁷⁴

V dubnu roku 1950 se nad Č. Petelíkem začala stahovat mračna. Den před jeho zatčením navštívil zástupce velitele věznice (není zřejmé, jestli šlo o E. Stroina nebo F. Prchlíka) TPT v Horní Bříze za účelem zjištění informací o době, kdy tomuto útvaru velel. Těch se mu od několika odsouzených dostalo ve vrchovaté míře, takže mohlo dojít k uskutečnění pečlivě připravené kauzy.⁷⁵ Další události na sebe nenechaly dlouho čekat a již 17. dubna se Č. Petelík nevrátil z borské věznice domů.⁷⁶ Následujících čtyřicet osm hodin, během nichž prodělal takzvaný informativní výslech, představují přehlídku bezuzdné brutality velitele věznice. Jeho hlavními aktéry byli F. Šafarčík, E. Stroin a V. Ladman. Není pochyb o tom, jakých metod přitom použili. Během pozdějšího vyšetřování se sice snažili navzájem svalovat vinu jeden na druhého, ale je zřejmé, že od prvotních facek záhy přešli k bití obuškem: *„Šafarčík při vyšetřování ztratil trpělivost, chytil Petelíka pod krkem a dal mu pár facek a dále, že byl velmi rozčilený a nařídil některému z přítomných donést obušek, kterým byl Petelík bit.“*⁷⁷ Takto celou událost později ve zkratce popsal E. Stroin.

Následující den zpravil F. Šafarčík Krajské velitelství (KV) StB Plzeň o zjištění ilegální činnosti mezi dozorci a požádal, aby případ převzali. K tomu ale došlo

⁷³ Přepis rozhovoru natočeného Matějem Kroupou dne 7. 1. 2008 v Plzni [online], [citováno 9. 3. 2011], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/424/recording/732-transcript.htm>

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, informace velitelství SVS Plzeň Bory pro KV StB Plzeň ze dne 16. 4. 1950.

⁷⁶ Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), f. Kancelář prezidenta republiky (KPR), sign. T2122/50, žádost o milost pro Č. Petelíka zaslaná prezidentu republiky jeho sestrou Marií Sládkovou dne 21. 5. 1950.

⁷⁷ ABS Brno-Kanice, f. A 8/2, inv. č. 94, zpráva o prošetření stížností bývalých odsouzených na nesprávné zacházení ze strany příslušníků ve věznici Bory-Plzeň v letech padesátých z 11. 7. 1968.

až 19. dubna.⁷⁸ Brutalitu použitých metod dokládá i postup vyšetřovatelů plzeňské StB po té, co byl Č. Petelík převezen z borské věznice do věznice KV StB na dnešním Anglickém nábřeží v Plzni. Během prvního protokolárního výslechu začal ihned odvolávat svoje předešlé výpovědi s tím, že ho k přiznání donutili bitím. Po zjištění, že má na zádech velké modřiny došlo k přivolání lékaře, který fyzické týrání potvrdil.⁷⁹ Údajně kvůli obavám, aby nepadla vina za nelidské zacházení na StB, musel Č. Petelík sepsat čestné prohlášení, kde je přímo řečeno: „*Prohlašuji na svou čest, že při výslechu na státní bezpečnosti bylo se mnou dobře zacházeno a že si nemohu stěžovat, naopak bylo se mnou lidsky a spravedlivě zacházeno. Avšak při informativním výslechu na velitelství trestního ústavu v Plzni bylo se mnou zacházeno nelidsky a byl jsem ztloučen obuškem na celém těle, neb mě bylo (!) několik osob.*“⁸⁰

Zděšení, které vyvolal zdravotní stav Č. Petelíka u vyšetřovatelů KV StB je až překvapující, neboť jejich pracovní metody nebývaly o moc mírnější. Tato skutečnost dokazuje nezměrnou brutalitu, s níž F. Šafarčík a část borských dozorců přistupovala k politickým vězňům. Realizovali tak představu o nelítostném boji proti třídním nepřátelům, o němž pravidelně slýchali na povinných ideologických školeních. Nejednen odsouzený si tak hned po příchodu na Bory vyslechl: „...*že jsou vyorhelové společnosti a že je třeba je postřílet jako krysy.*“⁸¹

Ačkoliv tedy v případě Č. Petelíka nepopíratelně došlo k násilím vynucenému přiznání, zatkli dalších deset dozorců, které při výslechu ve věznici uvedl. Nicméně ještě před převozem celé skupiny na KV StB se snažil svým kolegům alespoň částečně vysvětlit situaci a zároveň se omlouval za to, že udal jejich jména: „*Ptali jsme se ho, oč se jedná a on řekl, že o nějakou skupinu. Říkal nám, že do něho bilo 6 chlapů a že musel někoho jmenovat.*“⁸² Sám však bezpochyby neměl nejmenší tušení, proč jej dva dny surově bili. Na Borech prozatím zůstalo devět politických vězňů tvořících údajnou ilegální organizaci. Začalo tak vyšetřování podléhající přísnému dohledu zástupců ministerstva vnitra, ministerstva spravedlnosti a velitelství SVS. Podle pracovníků StB vše neoficiálně řídili a neustále je nabádali k velkému spěchu s tím, že je nutné co nejdříve předložit závěrečnou zprávu.⁸³ Stalo se tak 28. dubna. K uskutečnění opakovaných výslechů dvaceti lidí, objasnění komplikovaného případu a odhalení všech souvislostí údajné ozbrojené vzpoury stačilo neuvěřitelných deset dní! Současně odeslalo KV StB trestní oznámení na ilegální

⁷⁸ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, úřední záznam KV StB Plzeň o telefonickém rozhovoru s F. Šafarčíkem ze dne 19. 4. 1950.

⁷⁹ ABS Brno-Kanice, f. A 8/2, inv. č. 94, zpráva o prošetření stížností bývalých odsouzených na nesprávné zacházení ze strany příslušníků ve věznici Bory-Plzeň v letech padesátých z 11. 7. 1968.

⁸⁰ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, ověřený opis prohlášení Č. Petelíka.

⁸¹ ABS Brno-Kanice, f. A 8/2, inv. č. 94, zpráva o prošetření stížností bývalých odsouzených na nesprávné zacházení ze strany příslušníků ve věznici Bory-Plzeň v letech padesátých z 11. 7. 1968.

⁸² ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, dodatkový protokol sepsaný se strm. Jaroslavem Bumbou dne 22. 4. 1950.

⁸³ ABS Brno-Kanice, f. A 8/2, inv. č. 94, zpráva o prošetření stížností bývalých odsouzených na nesprávné zacházení ze strany příslušníků ve věznici Bory-Plzeň v letech padesátých z 11. 7. 1968.

skupinu Státní prokuratury v Praze a F. Šafarčík vydal rozkaz, jímž informoval o propuštění Č. Petelíka z SVS.⁸⁴

V důsledku vyšetřování se celkový počet obžalovaných zmenšil o šest lidí. Z původních jedenácti dozorů stanulo před soudem šest a skupina politických vězňů nakonec čítala osm osob.⁸⁵ Následujících pět dní zůstal Č. Petelík se zatčenými kolegy v celách na Anglickém nábřeží v Plzni. K dalším výslechům je eskortovali 3. května do vazby v pražské Ruzyni.⁸⁶ Během nich se rozběhla jednání na nejvyšších místech, jež měla upřesnit organizační záležitosti týkající se připravovaného procesu. Bezpečnostní komise Ústředního výboru (ÚV) KSČ doporučila jeho konání přímo v borské věznici za účasti příslušníků SVS, přičemž je zřejmé, že v té době se již počítalo s trestem smrti pro Č. Petelíka, S. Broje a R. Černého.⁸⁷ Totéž odsouhlasila 5. května plzeňská Krajská bezpečnostní pětká, když se usnesla, aby byl rozsudek navržený ministrem spravedlnosti nejen vysloven, ale i vykonán. O jejich osudu tak bylo rozhodnuto ještě před zasedáním soudu.⁸⁸

Proces probíhal ve dnech 11. a 12. května 1950 v porotní síni Krajského soudu v Plzni.⁸⁹ V jeho průběhu hrál již zcela psychicky zlomený Č. Petelík poněkud nešťastnou roli, když postupně vyvracel obhajoby spoluobžalovaných. Očividně byl jako hlavní osoba vykonstruované skupiny donucen přijmout pozici kajícího se zločince, který chce vinu odčinit spoluprací s úřady. Tento postoj je nejzřetelněji zachycen u výpovědí S. Broje, J. Prokopa, E. Doubka a A. Pelicha.⁹⁰ Jednalo se však pouze o snahu organizátorů legitimizovat borský případ v očích veřejnosti, obzvláště když je zřejmé, že o rozsudku bylo rozhodnuto předem. Státní soud tak jen vykonal politickou vůli. Ortel byl podle očekávání nemilosrdný, třem lidem přinesl trest smrti

⁸⁴ AV Plzeň, rozkaz velitele oddílu SVS č. 35 ze dne 28. 4. 1950.

⁸⁵ Zatčená a předání soudu byli dozorci: Čeněk Petelík, Václav Zach, Josef Tenk, Jaroslav Vránek, Antonín Vaněk, Jaroslav Bumba. Během vyšetřování došlo k upuštění stíhání příslušníků SVS: Václav Bouček, Václav Malý, Oldřich Rejlek, František Křišťan, Bohuslav Třmínek. Skupinu politických vězňů tvořil: poslanec Stanislav Broj, JUDr. Karel Pražák, štkpt. Jan Prokop, mjr. Josef Bryks, mjr. Emil Doubek, poslanec Bohuslav Deči, mjr. René Černý a gen. Antonín Pelich. Vyšetřovali rovněž katolického kněze ThDr. Antonína Huvara, ale ten nakonec v rámci procesu souzen nebyl.

⁸⁶ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, informace o předání do vazby Státní prokuratury ve věznici KV StB Praha v Praze-Ruzyni z 3. 5. 1950.

⁸⁷ NA Praha, f. ÚV KSČ, Bezpečnostní komise, neuspořádáno.

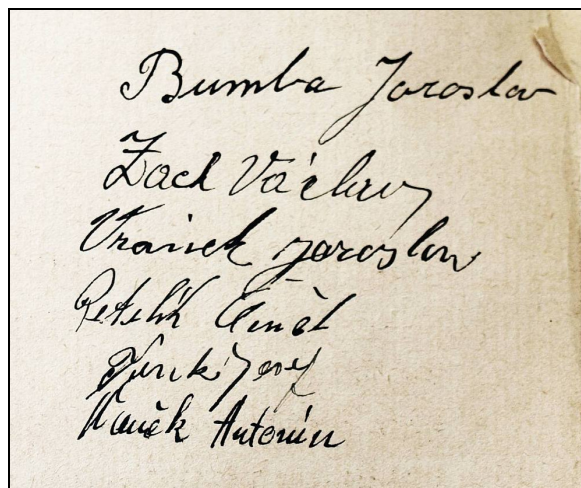
⁸⁸ ABS Brno-Kanice, f. A 8/2, inv. č. 94, zpráva o prošetření stížností bývalých odsouzených na nesprávné zacházení ze strany příslušníků ve věznici Bory-Plzeň v letech padesátých z 11. 7. 1968.

⁸⁹ Soud zasedal ve složení: předseda plk. JUDr. Otakar Matoušek, soudci JUDr. Vojtěch Rudý a JUDr. Jaroslav Schejbal, soudci z lidu JUDr. Vojtěch Kohout a František Kartouz, zapisovatelé JUDr. Karel Kočí a Zdeněk Urban, státní prokurátoři JUDr. Karel Čížek a JUDr. Jaroslav Dlouhý. Objevuje se rovněž informace o tom, že proces proběhl v plzeňském divadle, avšak vzhledem k tomu, že konání v zasedací síni krajské Krajského osudu v Plzni potvrzuje oficiální zápis o průběhu soudního přelíčení, nelze jí brát jako důvěryhodnou. Srov. Antonín KRATOCHVÍL, *Žaluji 1. – stalinská justice v Československu*, Praha 1990, s. 96.

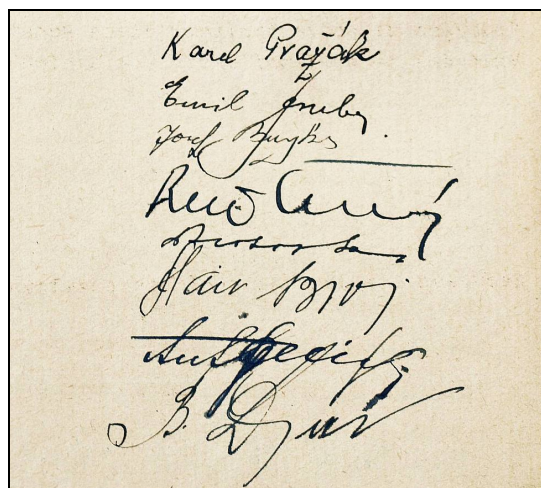
NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, Protokol o hlavním přelíčení proti Č. Petelíkovi.

⁹⁰ Tamtéž.

a zbytek obžalovaných strávil dlouhá léta ve vězení.⁹¹ Na Č. Petelíka, odsouzeného za velezradu podle § 1 zákona a sabotáž podle § 37 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, měl „zdrucující účinek“ neboť vzhledem k úplnému doznání a součinnosti se soudem nejspíš doufal v mírnější postih.⁹²

Bumba Jaroslav
Zach Václav
Chátrník Jaroslav
Petelík Emil
Prokop Jan
Bryks Antonín

Karel Práček
Emil Broje
Josef Černý
Rudolf Černý
Jaroslav Broje
Antonín Broje
S. Broje

Podpisy odsouzených v borském procesu (foto: NA Praha, f. Státní soud Praha)

Po ukončení procesu převezli všechny odsouzené do pankrácké věznice. Cestou z Plzně do Prahy Č. Petelík hovořil o neuváženosti svých kroků: „Je pravda, že po rozsudku jsem si pro sebe říkal, že jsem tu věc udělal větší, než ve skutečnosti byla. Byl sem fantasta, vymyslel jsem si lecos a pak tomu věřil.“ Z této polohlasně pronesené poznámky se rozvinula debata mezi ním a S. Bojem, který ho přímo obviňoval: „...že je špatný člověk, že nezodpovědnou mnohomluvností jej připravil o krk.“ Na základě popsaného slovního střetu proběhla konfrontace, o kterou požádal obhájce S. Broje. Č. Petelík vylíčené skutečnosti komentoval slovy: „V autobuse jsem říkal, že jsem věc zveličoval, takže skutečnost byla jiná.“ Touto výměnou názorů bylo dne 20. května zahájeno odvolací řízení, během něž došlo k potvrzení vynesitelných rozsudků.⁹³ Jeho formálnost dokládá dokument Generální prokuratury z 18. května, informující ministra spravedlnosti o tom, že na základě intervence bude zaujato negativní stanovisko.⁹⁴

Mezi tím učinila poslední pokus zachránit život Č. Petelíka jeho sestra Marie Sládková, která 16. května podala ústní žádost o milost v Kanceláři prezidenta

⁹¹ Č. Petelík, S. Broj a R. Černý – trest smrti, V Zach a B. Deči – doživotní těžký žalář J. Tenk, V. Pražák, A. Pelich – 25 let těžkého žaláře, J. Prokop a J. Bryks – 20 let těžkého žaláře, J. Bumba – 15 let těžkého žaláře, J. Vránek – 6 let těžkého žaláře, A. Vaněk – 5 let těžkého žaláře. Všichni měli trest zostřený jedním tvrdým ložem čtvrtletně. E. Doubek, který byl již před tím odsouzen na doživotí, měl trest zostřený o jedno tvrdé lože za pololetí na dobu 20 let.

ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, rozsudek Státní soudu nad skupinou Petelík a spol. z 12. 5. 1950.

⁹² ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, dálnopis KV StB Plzeň k průběhu procesu z 22. 5. 1950.

⁹³ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, protokol o odvolacím líčení ze dne 20. 5. 1950.

⁹⁴ NA Praha, f. Klosův archiv, inv. č. 181, informace Generální prokuratury pro ministra spravedlnosti ze dne 18. 5. 1950.

republiky. Po sepsání záznamu o její návštěvě byly podklady odeslány na ministerstvo spravedlnosti, což představovalo běžný postup pro vyřizování těchto záležitostí. 21. května se na pražský hrad vrátil zpět takzvaný „tabelární návrh“ na neudělení milosti, signovaný ministrem JUDr. Štefanem Raisem. Následovalo vypracování informace určené prezidentu republiky, na jejímž základě Klement Gottwald připojil 22. května k dokumentu svůj podpis, čímž definitivně rozhodl o vykonání trestu smrti. Smutnou skutečností zůstává, že M. Sládková ve snaze podpořit svoje konání, napsala emotivní dopis určený K. Gottwaldovi (21. 5.), ale učinila tak ve chvíli, kdy neměla nejmenší šanci cokoliv změnit.⁹⁵

Ve stejný den, kdy K. Gottwald podepsal návrh ministerstva spravedlnosti, informoval předseda senátu Státního soudu JUDr. Otakar Matoušek všechny tři odsouzené o zamítnutí odvolání a neudělení milosti. Zároveň jim sdělil, že poprava proběhne druhý den ráno.⁹⁶ Poslední hodiny svého života strávil Č. Petelík v cele pankrácké věznice, kde také napsal dopis své manželce, který se na počátku 90. let bohužel ztratil, ale úryvky z něj zůstaly zachovány v novinovém článku z roku 1990: *„...toto je můj poslední dopis, který píši. Pozdravuji tebe a naše děti, moji matku, tvoji matku, moji sestru Máňu, všechny příbuzné a známé a řekněte jim, že jsem nebyl špatný člověk a že budu ve svém osudu statečný...a dětem říkej, že táta nebyl špatný člověk a že je měl všechny rád. Prosím Tě, dej děti pokřtít a veď je k víře, to je moje poslední přání...Čekám a nemůžu se dočkat vaší poslední návštěvy na mé poslední cestě. Vy pořád nejedete, nevím jestli se vás dočkám. Odpouštím vám a vy odpusťte mně to, čím jsem vám způsobil tak veliké starosti a trápení. Čekám a vy nejedete, už je 12 hodin pryč a vy nikde. Bože smiluj se nade mnou...“.*⁹⁷

Návštěvy se přeci jen dočkal. Došlo k ní až po půlnoci, pravděpodobně v brzkých ranních či ještě pozdních nočních hodinách, tedy krátce před popravou. Předchozího večera informovali příbuzné o tom, že jestli chtějí Č. Petelíka naposledy vidět, musí okamžitě vyrazit na cestu do Prahy. Po příjezdu na Pankrác je uvedli do místnosti nacházející se v podzemní chodbě spojující věznici s budovou justičního paláce. Setkání samozřejmě probíhalo pod neustálým dozorem. Navíc byl mezi odsouzeným a jeho nejbližšími stůl tvořící jakousi bariéru, jež nesměli překročit. K těmto neradostným okamžikům se vztahuje i vzpomínka jeho dcery. Ačkoliv tehdy nedosahovala příliš vysokého věku, v paměti jí utkvěl otřesný pohled na otce, který v důsledku brutálních praktik užívaných během výslechu přišel o zuby.⁹⁸ Přestože zpráva o lékařské prohlídce provedené po převozu z borské věznice na KV StB podobné zranění nepopisuje, nelze je vyloučit. Následně totiž prodělal ještě několik výslechů jak v Plzni, tak i ve vazbě Státního soudu.

Poslední rozloučení mezi Č. Petelíkem, jeho matkou, manželkou, sestrou a dětmi proběhlo ve stísněné atmosféře, kdy se účastníci snad ani nesnažili bránit

⁹⁵ AKPR, f. KPR, sign. T2122/50, milosti prezidenta republiky – Čeněk Petelík

⁹⁶ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, protokol sepsaný ve věznici státního soudu v Praze dne 22. 5. 1950.

⁹⁷ Příloha deníku Nová pravda z 9. 7. 1990, Plzeň 1990, s. 3.

⁹⁸ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

slzám. Do rozbřesku však zbývalo jen několik málo hodin, takže netrvalo příliš dlouhý čas. V půl šesté ráno se na popravišti za nemocnicí pankrácké věznice sešla dohlížející komise. O dvě minuty později přivedli prvního odsouzeného, jímž byl právě bývalý dozorce vězňů. Předseda senátu znovu přečetl rozsudek, zamítnutí odvolání i žádosti o milost. Následně se obrátil na Č. Petelíka a otázel se ho, jestli má nějaké přání. Ten reagoval slovy: „*Děkuji svému obhájci za obhajobu, pozdravuji rodinu a děti, vzpomínám matky, děkuji soudu a prosím kolegy, aby mi odpustili, že jsem se proti nim prohřešil.*“ Od jeho příchodu k tomuto prohlášení uběhli pouze dvě minuty a v 5:34 byl předán katu, který mu navlékl oprátku na krk. Stačil ještě vykřiknout: „*Sbohem ženo a děti, odpuštění kamarádi, že jsem vám udělal takovou hanbu, sbohem.*“ V 5:35 ohlásil mistr popravčí provedení exekuce, smrt však lékař konstatoval až po dlouhých deseti minutách.

Následovala poprava poslance S. Broje vystupujícího do poslední chvíle s určitou hrdostí a mjr. R. Černého, který zemřel s výkřikem „*Vrahové*“. Tato přehlídka mocenské zvěle doprovázená nesmyslnou krutostí trvala necelou hodinu a skončila smrtí posledního odsouzeného v 6 hodin a 26 minut.⁹⁹ V ostatních částech pankrácké věznice začínal běžný den všech jejích nedobrovolných obyvatel, ať již z řad takzvaných „politických“ nebo kriminálních delikventů.

⁹⁹ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, Zápis o výkonu poprav odsouzených Č. Petelíka, S. Broje a R. Černého z 23. 5. 1950.

Dopad procesu na rodinu

Ačkoliv by studie o životě popraveného dozorce vězňů mohla skončit právě jeho smrtí, váže se k němu celá řada důležitých skutečností, které jí následovaly bezprostředně či v dalších letech. Nelze je proto přejít bez povšimnutí. Nejprve tedy k dopadu událostí na pozůstalé a jejich snahám uchránit ostatky Č. Petelíka před uložením pod anonymním číslem ve skladu strašnického krematoria. Je zřejmé, že hlavním motivem těchto kroků byla snaha o zachování jeho památky v době, která pietnímu přístupu k pozůstatkům po popravených obětech politických procesů nepřála. Naopak, hlavním cílem se tehdy stala likvidace nepohodlných osob spojená s dokonalým vymazáním všech připomínek jejich existence.

Zanedlouho po popravě manžela se M. Petelíková s dětmi musela vystěhovat ze služebního bytu v domě pro dozorce na Klatovské 56 a najít si nové bydlení. Současně došlo 29. července k exekuci majetku, jež byla součástí trestu, který Č. Petelíkovi uložil Státní soud. Protokol sepsaný pracovníky Jednotného národního výboru v Plzni přináší přehled zabavených předmětů, přičemž je rovněž důkazem toho, v jak skromných podmínkách rodina žila. S výjimkou nejnútnejšího nábytku, sestávajícího ze dvou postelí, dvou šatních skříní, jedné dětské postýlky a vybavení kuchyně, ponechaného vdově, nezbylo mnoho věcí vhodných k prodeji. Komise si nakonec odnesla jediný cennější předmět, radiopřijímač značky „Iron“ v hodnotě 4 000 korun společně s pánskými botami prodanými ve veřejně dražbě za 335 korun. Zároveň zkonfiskovali životní pojistku uzavřenou na jméno Č. Petelík.¹⁰⁰ Ta ale měla v případě jakýchkoliv problémů sloužit jako podpora pro vážně nemocného syna trpícího epilepsií, takže její nevyplacení jen zhoršovalo už tak dost tragickou situaci.¹⁰¹

Mezi tím se pozůstalí 26. května sešli k poslednímu rozloučení v již zmíněném strašnickém krematoriu v Praze. Čas byl určen na sedmou hodinu ranní, z čehož je patrný úmysl odbýt vše před zraky co nejmenšího počtu náhodných svědků.¹⁰² Jak bylo v podobných případech obvyklé, urnu po skončení obřadu nevydali pozůstalým. Oproti tehdejšímu zvyklostem se ale rodině podařilo prosadit, že bude uložena v kolumbáriu a označena jménem, byť bez jakýchkoliv dalších údajů. Ovšem pod podmínkou, že nebude přemístěna jinam.¹⁰³ S ohledem na běžnou praxi při zacházení s ostatky popravených v 50. letech se jedná o neobvyklý postup, neboť převážné většině příbuzných se nikdy nepodařilo zjistit, kde se nacházejí.

Současné místo posledního odpočinku Č. Petelíka je ale v Plzni, čemuž bude věnována pozornost později. Nyní ještě několik poznámek k tomu, jak události poznamenaly rodinu. Všeobecně lze říci, že v důsledku naznačených nepřilíš

¹⁰⁰ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, Korespondence JNV Plzeň se Státním soudem ohledně konfiskace majetku Č. Petelíka ze dne 7. 5. 1952.

¹⁰¹ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

¹⁰² NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, Korespondence Pohřební služby hl. m. Prahy a Státního soudu ohledně zpopelnění Č. Petelíka z 24. 5. 1950.

¹⁰³ Účet za uložení urny v kolumbáriu z 2. 8. 1950. Dokument poskytl K. Stluková.

ideálních vztahů došlo k jejímu rozpadu. Přímou souvislost s procesem měl postoj Jana Petelíka, který se mladšího bratra Čeňka zřekl, aby neohrozil svojí kariéru. Dalším důvodem byl poměr M. Petelíkové s trestancem, jehož poznala ještě za života manžela, když se staral o pořádek v domě, kde bydleli. Přestože netrval příliš dlouho a později znovu uzavřela sňatek s jiným mužem, nepodařilo se už vztahy napravit. K tomu přispěl i její nezáměr o děti vyrůstající v odloučení u příbuzných. Následující léta tak prožily u jedné z babiček. Tragédii dovršilo předčasné úmrtí Petelíkova stejnojmenného syna Čeňka v důsledku epileptického záchvatu dne 23. května 1956.

„Stigmatizace“ vycházející z příbuznosti s obětí politických procesů provázela i dceru Č. Petelíka, když se později rozhodovala o budoucím povolání. Zcela v intencích komunistického režimu nesměla studovat na střední ekonomické škole, jak si původně přála. Po poradě s ředitelem školy, který její matce otevřeně řekl, že vzhledem k rodinné situaci bude ráda, když ji někde nechají vyučít, zvolila obor malířka porcelánu. Zanedlouho ale musela školu ze zdravotních důvodů opustit a druhou šanci již nedostala, takže se v pozdější době potýkala s nedostatečnou kvalifikací.¹⁰⁴ Jedná se tak o ukázkový příklad hojně rozšířené vícegenerační perzekuce, devastující život nevinných lidí po dlouhá desetiletí.

Druhá polovina 60. let přinesla uvolňování politické situace. Tato změna umožnila rodině podat roku 1968 návrh na zahájení přezkumného řízení podle zákona č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci. Několik let se však nic nedělo. Až po nástupu normalizace obdržela v roce 1972 tehdy již znovu provdaná manželka Č. Petelíka předvolání na Vojenskou prokuraturu sídlící v prostorách pankrácké věznice. Na jednání se ale dostavila její dcera, protože tehdy žila v Praze. Během rozhovoru na ní neidentifikovaný pracovník (pravděpodobně podplukovník nebo plukovník) vyvíjel nátlak, aby svoje podání vzaly zpět, což odůvodňoval tím, že bude využito paragrafů platných v 50. letech. Obnovený proces tak měl dopadnout stejně jako proces původní, probíhající před Státním soudem. Pod tíhou těchto skutečností pozůstalé žádost stáhly. O tomto rozhodnutí vydal 17. ledna 1973 Vyšší vojenský soud Příbram usnesení podepsané předsedou senátu plk. prom. práv. Zdeňkem Johnem. Ačkoliv se může zdát, že snaha napravit spáchanou křivdu vyzněla naprázdno, měla alespoň jeden kladný výsledek. Urna s ostatky Č. Petelíka mohla být vyzvednuta ze strašnického krematoria a uložena do hrobu na Ústředním hřbitově v Plzni, kde je umístěna dodnes.¹⁰⁵

K rehabilitaci Č. Petelíka nakonec došlo až po roce 1989, konkrétně 12. prosince 1990, na základě zákona č. 119/1990 Sb. Rozhodl tak stejný soud, který počátkem 70. let vydal usnesení, jímž byla původní žádost stažena.¹⁰⁶ Jeho manželka, sestra a dcera se tak dočkaly morálního zadostiučinění, ale vzpomínky na prožité bezpráví přetrvaly.

¹⁰⁴ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

¹⁰⁵ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, usnesení Vyššího vojenského soudu Příbram ze 17. 1. 1973; rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

¹⁰⁶ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, usnesení Vyššího vojenského soudu Příbram z 12. 12. 1990

Osobní věci Č. Petelíka (foto: archiv autora)

Hrob Č. Petelíka na Ústředních plzeňských hřbitovech (foto: archiv autora)

POHŘEBNÍ ÚSTAV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY		F o l i o			
Pan <i>Č. Petelíkova Milada</i> <i>Čeněk Petelík</i>		Čís. objednávky: <i>792/31120</i>			
povolání		zpopelnění <i>26.5.1950</i> číslo <i>88300</i>			
ulice <i>Klažovská 56</i>		* <i>34.7.1917</i> † <i>23.5.1950</i>			
místo <i>Plzeň</i>					
ÚČET				Kčs	
Za uložení popelnice v <i>kol. odd. II</i> pole <i>XIV</i> čís. <i>16</i> tř. <i>deska</i>				<i>1695.-</i>	
na dobu <i>10</i> let					
<i>Nápis: Čeněk Petelík</i>				<i>180.-</i>	
Urna čís.					
Nápis na urnu:					
Manipulační výlohy				<i>120.-</i>	
<i>Všeobecná daň podle pol. 1052 §. 2</i>				<i>14.-</i>	
Důležité upozornění. Přikládá se doklad, kterým nutno předložit při ukládání další urny a při opětovném vyplácení místa.		Uhrnem <i>2.009.-</i>			
Placení poplatků z účtů paušálem povoleno výměrem Poplatkového úřadu Praha-střed č. j. P 3.597/46 ze dne 29. III. 1946.		POHŘEBNÍ ÚSTAV HLAV. MĚSTA PRAHY			
V Praze dne <i>2.8.1950</i>					

Dokument dokládající uložení urny Č. Petelíka v kolumbáriu strašnického krematoria (foto: K. Stluková)

Dopad procesu na SVS

Neméně důležitou otázkou je dění, doprovázející celý případ z hlediska jeho dopadu na ostatní příslušníky SVS, jak v Plzni, tak i jiných věznicích. Existovala malá skupina dozorců, jimž účast na odhalení domnělé vzpoury přinesla prospěch. Samozřejmě, že se jednalo o E. Stroina a V. Ladmana, které společně s velitelem F. Šafarčíkem krátce po předání zatčených na KV StB Plzeň povýšili. Oficiální důvod k jejich služebnímu postupu byl uveden v rozkazu velitelství SVS z 22. dubna 1950: „*Za příkladný výkon služby a za mimořádnou bdělost, kterou projevili při odhalení zrádců, kteří se vetřeli do našich řad...*“.¹⁰⁷ Několik dní po této „zasloužené“ odměně obdržel osvětový důstojník V. Ladman anonymní dopis podaný v Plzni 5. května, jenž měl jmenované vystrašit a dát jim najevo, že v budoucnu by za svoje činy mohli pikat: „*Ještě řadu, řadu měsíců budete moci o tom přemýšlet, než se Vás zeptáme na bližší údaje.*“¹⁰⁸ Pokud adresáta alespoň trochu vylekal, což se ovšem nedá předpokládat, rozhodně jej neodradil od dosavadní činnosti. Ač se to může z dnešního hlediska zdát neuvěřitelně, druhý den po popravě Č. Petelíka nabídl společně s E. Stroinem vyšetřovatelům KV StB, že za pomoci nejmenovaného trestance usvědčí dalšího člena SVS Václava Malého, jehož museli kvůli nedostatku důkazů vyřadit z předchozího procesu.¹⁰⁹

Jen pro doplnění informací, ani jednoho z nich nikdy nestihl náležitý trest, byť je v roce 1968 kvůli stížnostem politických vězňů vyšetřovala komise náčelníka Správy Sboru nápravné výchovy. V. Ladman byl tehdy shledán spoluzodpovědným za vylíčené události: „*Pplk. Ladman musí nést spoluzodpovědnost za celkový stav v padesátých letech v ústavu Bory včetně procesu se skupinou PETELÍK, kdy se osobně účastnil fyzického násilí při donucování k doznání PETELÍKA*“. Ačkoliv závěrečné doporučení znělo: „*Zvážit další únosnost ve službách MV...*“,¹¹⁰ došlo pouze k jeho přemístění na méně nápadné místo. Z funkce náčelníka Střední odborné školy Sboru nápravné výchovy (SNV) v Ostrově n. Ohří přešel jako starší referent do 3. oddělení 4. odboru IV. správy ministerstva vnitra.¹¹¹

Převážná většina plzeňských dozorců se ale nacházela ve zcela jiné situaci. Ačkoliv se jich případ „Petelík a spol.“ nedotkl přímo zařazením mezi obviněné, poměry ve věznici doznaly výrazných změn. Příslušníci si kvůli „*boji proti alibismu ve službě*“ navzájem nedůvěřovali a všichni se báli případného udání, lhostejno jestli od některého z kolegů nebo trestanců. Není divu, neboť nevěděli, jestli nebude

¹⁰⁷ Mladší strážmistr E. Stroin byl povýšen na strážmistra, strážmistr V. Ladman na štábního strážmistra a kapitán F. Šafarčík na štábního kapitána.

AV Plzeň, rozkaz velitelství SVS č. 6 z 22. 4. 1950; rozkaz velitele oddílu SVS Plzeň Bory č. 35 z 22. 4. 1950.

¹⁰⁸ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, nedatovaný anonymní dopis určený V. Ladmanovi.

¹⁰⁹ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, úřední záznam KV StB Plzeň z 24. 5. 1950.

¹¹⁰ ABS Brno-Kanice, f. A 8/2, inv. č. 94, zpráva o prošetření stížností bývalých odsouzených na nesprávné zacházení ze strany příslušníků ve věznici Bory-Plzeň v letech padesátých z 11. 7. 1968.

¹¹¹ T. BURSÍK, citované dílo, s. 122.

zatýkání pokračovat, což potvrzuje i činnost E. Stroina a V. Ladmana. Je také pravděpodobné, že dopisy a potraviny politickým vězňům nedonášeli jen zatčení, takže strach mohl mít svoje opodstatnění. Navíc se rozšířilo sice neoficiální, ale o to důležitější, hodnocení práce podle počtu návrhů na kázeňský trest pro odsouzené, předložených veliteli F. Šafarčíkovi. Nikdo další už ale před soudem nestanul, přesto však proces zasáhl do každodenního běhu událostí. Velitelství SVS rozhodlo o rozsáhlých přesunech, kdy velkou většinu dozorců sloužících na Borech přemístili do jiných ústavů. Na jejich místo přišli pečlivě vybraní (prověřeni) jedinci z ostatních oddílů SVS, případně školy v Řepích. Opatření však vyvolávalo nejistotu, takže způsobovalo čím dál větší nervozitu.¹¹²

Atmosféra v měsících následujících bezprostředně po celé aféře ještě zhoršila vzájemné vztahy příslušníků i životní podmínky politických vězňů. I ti, kteří se do té doby snažili jejich úděl ulehčit poskytnutím cigarety nebo alespoň vstřícným chováním se zalekli možných drakonických trestů. Naopak, nejširší pole působnosti tato situace poskytla lidem, pro něž se při odmrštění základních pravidel slušnosti otevřela cesta ke kariéře. Opomenout nelze ani jedince užívající při každodenním styku s odsouzenými dnes až ohromující brutalitu jako prostředek k ukojení na povrch vystoupivších sadistických choutek.

Po zhodnocení důsledků procesu pro dozorce pracující ve věznici Plzeň Bory je nutné obrátit pozornost k jeho účelu a celkové odezvě v SVS. Není snad ani třeba dokazovat, že již v úvodu připomenuté zastrašení skutečných odpůrců komunistického režimu nebo alespoň preventivní opatření, jež mělo zadusit jakékoliv myšlenky na odpor v samém zárodku, představovalo nejzásadnější motiv k jeho uspořádání. Z celospolečenského hlediska jsou nejpříhodnější specifikací slova „exemplárnost“ a „propaganda“. Vhodně je doplňuje dobová formulace: *„Bylo vynaloženo úsilí poučit ve veřejných hlavních líčeních na souzených případech širokou veřejnost o nutnosti bdělosti a ostražitosti, přesvědčit nestraníky a ukázat skryté reakci, že každý pokus o rozvracení lidově demokratického řádu bude tvrdě rozdrčen.“*¹¹³

Obě hlediska se plně projevují v borském případě, který je jinak specifický svým zaměřením na konkrétní profesní skupinu, přesněji příslušníky SVS. Směřoval jak ke služebně starším dozorcům, představujícím kvůli osobní zkušenosti s prvorepublikovými zásadami výkonu trestu, možnou hrozbu, tak i k nováčkům zahajujícím svojí kariéru. Z toho důvodu jich bylo na soudní stání proti skupině „Petelík a spol.“ ke Krajskému soudu v Plzni přivezeno autobusy velké množství. Zároveň měli povinnou účast frekventanti ze školského střediska SVS v Řepích. Všichni společně museli přihlížet vykonstruovanému procesu, k němuž se nakonec úřady vyjadřovaly pochvalně: *„Proces sám vyzněl žádoucně. Senát státního soudu proces politicky a odborně naprosto zoládl. K poruchovým jevům nedošlo.“*¹¹⁴ Jak zapůsobil

¹¹² ABS Brno-Kanice, f. A 8/2, inv. č. 94, zpráva o prošetření stížností bývalých odsouzených na nesprávné zacházení ze strany příslušníků ve věznici Bory-Plzeň v letech padesátých z 11. 7. 1968.

¹¹³ Kabinet dokumentace a historie VS ČR, Výroční zpráva o činnosti soudů a prokuratur /včetně finančních prokuratur/ za roku 1950.

¹¹⁴ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, dálnopis z 22. 5. 1950.

na přihlížející, zůstane otázkou, někdo snad cítil i znechucení, ale cíle zastrašit je pomocí exemplárního trestu se jistě podařilo dosáhnout.

Dalším krokem výchovy příslušníků SVS k politické uvědomělosti byla poprava Č. Petelíka. Krutého divadla posledních minut jeho života se opět povinně účastnila řada zkušených dozorců společně s nováčky z Řep. Pokračovalo tak naplňování požadavku na uspořádání exemplárního procesu, jak prosazoval ministr spravedlnosti A. Čepička na poradě konané 14. března 1950 v Ústředním sekretariátu KSČ. Jeho konání přitom specifikoval jako jeden ze zásadních úkolů, který pro rezort justice vyplynul ze zasedání ÚV KSČ v únoru téhož roku.¹¹⁵ Přímá souvislost mezi jednáním nejvyšších stranických orgánů, následnou přípravou v prvních březnových týdnech a realizací borského případu v dubnu a květnu je zcela nepopiratelná.

Povinnou účastí vězeňských dozorců na procesu a popravě politickovýchovná role borského případu neskončila. Ještě před provedením exekuce vydalo velitelství SVS nařízení k zorganizování povinných tajných schůzí. Uvádělo jej svolání „*Vlastizrádné činy bývalých příslušníků SVS... musí se státi odstrašujícím příkladem pro celý Sbor.*“, předznamenávající obsah celého předpisu. Shromáždění příslušníci museli povinně vyslechnout referát přednesený velitelem věznice, osvětářem nebo přímo účastníkem soudního řízení v Plzni. Zdůrazňováno bylo především zhodnocení aféry v kontextu mezinárodní i vnitropolitické situace. Navazující diskuze měla směřovat k odhalení špatného chápání smyslu služby odsouzených, spojeného s porušováním základních povinností uvědomělého příslušníka Sboru. Vyvrcholení představovalo odhlasování rezoluce všech zúčastněných.¹¹⁶

Na základě popsaných požadavků sestavili pracovníci velitelství SVS patnáctistránkový vzorový ideologický referát, podrobně analyzující celou kauzu. Kromě všeobecných účelových frází poukazoval především na Petelíkovu „trojí zradu“ – jako příslušník SVS, porušil služební přísahu, následně se zpronevěřil ústavě lidově-demokratické republiky, jíž nezachoval věrnost a za nejhorší provinění měl být považován jeho postoj s ohledem na členství v KSČ: „...a to způsobem nejhorším ve straně předstíral, že je dobrým komunistou a při tom na každém kroku zrazoval.“¹¹⁷ Shromáždění dozorců po skončení řízené diskuze opravdu sepsali požadované rezoluce. Stejně jako v jiných politických procesech vyjadřovali a svým podpisem stvrzovali opovržení nad činy bývalých kolegů, načež odsouhlasili postup Státního soudu, jehož verdikt shledali přiměřeným.¹¹⁸ Po stranické linii se celým případem zabýval sekretariát ÚV KSČ. Výsledkem jeho jednání se stala kritika práce

¹¹⁵ NA Praha, f. Klosův archiv, sv. 148-168, zápis z porady konané 14. 3. 1950 na Ústředním sekretariátu KSČ.

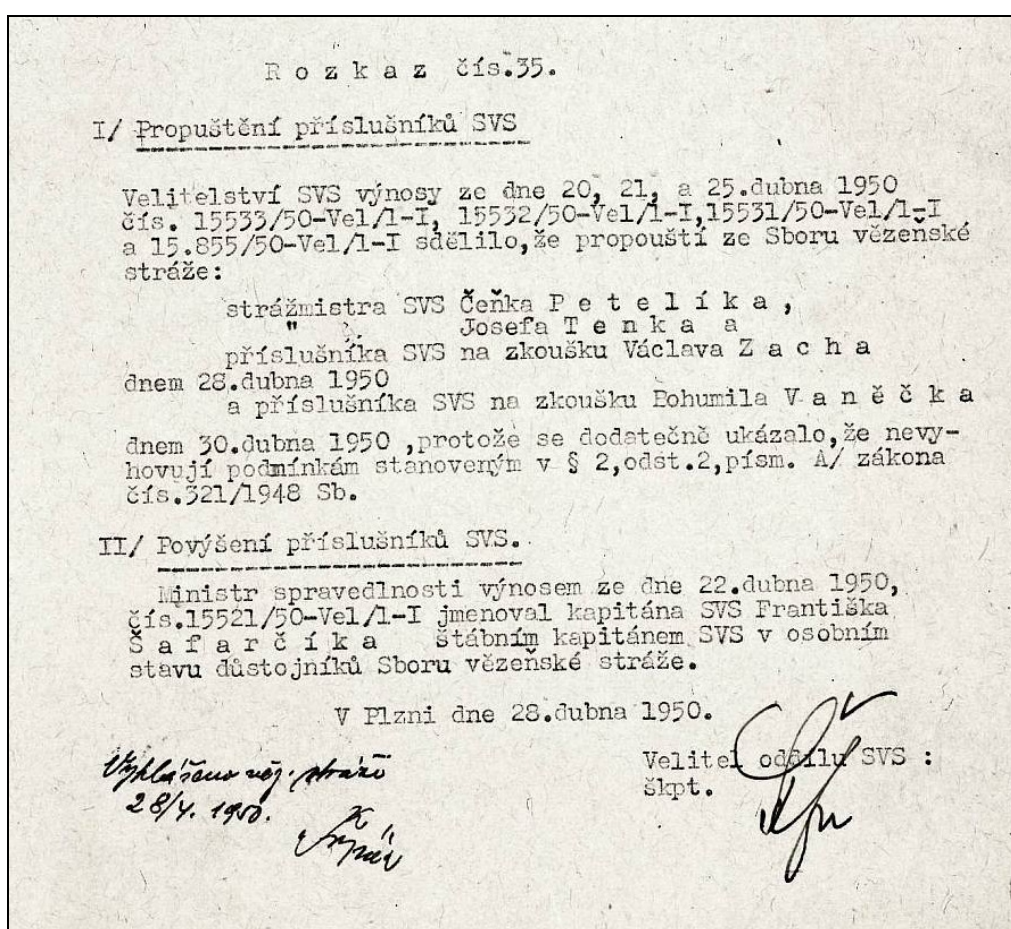
¹¹⁶ SOkA Český Krumlov, f. Věznice okresního soudu Český Krumlov, neuspořádáno, kart. č. 1, Nařízení velitelství SVS k borskému případu z 19. 5. 1950.

¹¹⁷ Tamtéž, nástin referátu o borském případě ze 17. 5. 1950.

¹¹⁸ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, rezoluce příslušníků oddílu SVS ústavu pro mladistvé v Zámrsku z 25. 5. 1950.

závodní organizace KSC borské věznice, jež měla mít hlavní vinu na tom, že svojí nevšímavostí usnadnila přípravu údajné vzpoury.¹¹⁹

Aféra „Petelík a spol.“ očividně rezonovala v celém SVS. Její dopad na ostatní dozorce i politické vězně je nepopíratelný. Došlo jak k zhoršení podmínek výkonu trestu, tak i k dalšímu ideologickému nátlaku na dozorce, které navíc zasáhl strach o vlastní život. Jednalo se vlastně o jakousi kauzalitu, kdy exemplárním případem vystrašení dozorce, projevovali stále menší ochotu slušně zacházet s odsouzenými. V této situaci pak už zbýval jen krůček k brutalitě, ať již kvůli komplexům méněcennosti, sadistickým sklonům nebo prostému otupění a přizpůsobení se kladeným požadavkům. To ve svém důsledku měnilo nedobrovolný pobyt za mřížemi v každodenní peklo.

Rozkaz velitele SVS Plzeň Bory č. 35 z 28. 4. 1950 (foto: Archiv Věznice Plzeň)

¹¹⁹ ABS Brno-Kanice, f. A 2/1, inv. č. 6, dopis ÚV KSC všem ZO KSC v SVS z 26. 7. 1950.

Osobnost Č. Petelíka – obraz dozorce vězňů na počátku 50. let 20. století

Po zpracování životních příběhů ústřední postavy biografické studie se převážná většina autorů pokusí zodpovědět i na otázku, jaký byl objekt jeho zájmu člověk. Pokus o profil osobnosti se tak zpravidla stává nejsložitějším úkolem, neboť ve většině případů písemnosti nepřinášejí charakterový obraz konkrétního jedince, obzvláště, jedná-li se o dokumenty úřední. Jiná situace může nastat v případě dochované osobní korespondence a všeobecně pramenů soukromé povahy, které se ale při pátrání po činech Č. Petelíka nepodařilo objevit. Nezbylo než hledat v protokolech orgánů státní moci a takto získané údaje doplnit vzpomínkami rodiny, případně i politických vězňů, jejichž nedobrovolným osudem se stalo prožít v plzeňské věznici období borského procesu. Zároveň je ale nutné pokusit se zodpovědět na otázku, jestli je možné Č. Petelíka považovat za typického představitele této profesní skupiny, jak se jeho osudy střetávaly nebo rozcházely s ostatními plzeňskými dozorcí a v neposlední řadě je důležité jaké měli životní strategie, případně i poodhalit motivace vedoucí ke vstupu do řad SVS.

Vyřčených otázek je tedy celá řada, odpovědi se však hledají podstatně složitěji. Co je možné říci o charakteru a vlastnostech Č. Petelíka? Příliš velký význam nelze přikládat tomu, že při rozhodování o svém budoucím povolání zvolil méně fyzicky náročné řemeslo a učil se v uměleckém zámečnictví, místo aby nastoupil ve „Škodovce“. Je přirozené, že ve čtrnácti letech netoužil po každodenní fyzicky náročné práci. Na dalším vývoji měl podíl jeho sociální původ a život v chudém dělnickém prostředí, kde se matka samoživitelka snažila nepříliš kvalifikovanou prací zaopatřit tři děti. Sám po vyučení narazil na nedostatek práce způsobený hospodářskou krizí a rodina neměla nikdy daleko k materiální nouzi. Není proto nic překvapujícího na tom, že již před druhou světovou válkou se u něj formovaly levicové názory, které prohluboval jak členstvím v Odborovém svazu kovodělníků, tak i aktivitou v DTJ. Nicméně zprávu o jeho členství v sociální demokracii uvedenou v personálním spisu příslušníka SVS se nepodařilo potvrdit ani vyvrátit.

Základy budoucí politické orientace zapustily v mysli Č. Petelíka kořeny v poměrně nízkém věku. K jeho dětství se žádné další informace nevztahují, takže rozvoj charakterových vlastností jeho osobnosti nelze postihnout. Jediné dostupné zprávy obsahují výše zmíněné úřední dokumenty, které ale zachycují až období po nástupu k SVS. V příslušné části personálního spisu je ve zkratce popsán následujícím způsobem: „*mnohomluvný, sklony k chlubitosti, chápatý*“.¹²⁰ Po porovnání těchto povahových rysů s názory, které k jeho osobě uvedli zatčení kolegové a především političtí vězni do výslechových protokolů, je možno říci, že jsou pravděpodobně nejpřiléhavějším vystižením skutečnosti.

Z dozorců souzených v souvislosti s borským případem se přímo k jeho osobě vyjádřil jen J. Bumba, který však neměl Č. Petelíka v oblibě. Hodnotil ho jako „*velkého*

¹²⁰ ABS Brno-Kanice, personální spis Čenka Petelíka, nedatovaný dotazník příslušníka SVS.

mluvku“, který často a rád žertoval na účet druhých, sám však vtipy vůči svojí osobě nesl velmi těžce: „...když mu to někdo oplatil bylo zle.“ Dále pak zmínil jeho snahu vyjít s každým v dobrém, což by samo o sobě bylo možné považovat za pozitivní, ale vzápětí doplnil, že: „Byl obojetný, s kým mluvil toho choálil, druhého zase hanil“. Akcentování nepříliš kladných vlastností lze v tomto případě částečně připsat špatným vzájemným vztahům mezi oběma dozorci.¹²¹ Další vyslyšení příslušníci SVS k povaze svého kolegy neříkali nic, vždy jen shrnuli, o čem a kdy spolu hovořili, z čehož lze těžko usuzovat na to, jaký na něj měli názor. Snad jedině v případě J. Tenka, s nímž od dětství trávil hodně času, lze hovořit o přátelství.¹²²

Překvapivé však bylo zjištění, že daleko hůře, než ostatní příslušníci SVS hodnotili osobnost Č. Petelíka vězni z oddělení D1, jimž pomáhal a ať už byl důvod jakýkoliv, rozhodně dost riskoval. V podstatě neutrálně jej až do slovního střetu cestou ze soudního procesu klasifikoval S. Broj, pro nějž obzvláště zpočátku představoval zamračeného a přísného bachaře, což se ale zakrátko změnilo, když mu sám nabídl pomoc, takže následně patřil k takzvaným „dobrým“ dozorcům.¹²³ Podstatně hůře o něm smýšlel letec J. Prokop. Uznával sice, že oproti předchozím zkušenostem byl mírný a dokonce s nimi i vstřícně jednal, ale zároveň potvrdil rychlé rozšíření nelichotivé pověsti: „...bylo známo, že je *mluvka* a působil dojmem *přihlouplého*“, navíc neměl dostatečný rozhled, takže nerozuměl politice.¹²⁴ Rovněž A. Huvar si ve vzpomínkách nezachoval nijak příznivý obraz. Stejně jako všichni ostatní nepopíral, že jim pomoc poskytovaná Č. Petelíkem přišla vhod, ale zároveň pro něj neměl mnoho příznivých slov. Akcentoval především zjištění počinání: „...ale zmlsal se na tom, že mu to zprostředkovávání kontaktů muklů s rodinami něco vynášelo.“ Zároveň částečně potvrdil mínění J. Prokopa o nevalné orientaci v tehdejší situaci: „Dělal ze sebe frajera, že tomuhle rozumí a tohle ví a zkresloval skutečnost.“¹²⁵

Charakteristika osobnosti Č. Petelíka vycházející z názorů politických vězňů v podstatě opomíjí pomoc, kterou se jim snažil poskytnout a naopak vyzdvihuje nejhorší stránky jeho povahy. A. Huvar sice uvedl: „Patřil k těm bachařům, kteří se styděli za režim...“, ale tím jeho pochopení skončilo. Na místě je otázka, proč tomu tak bylo, a to nejen v protokolech sepsaných během výslechů, ale i ve vzpomínkách zaznamenaných po více jak padesáti letech. Kde se tedy vzal tento nevděk vůči člověku, jenž se snažil ulehčit nespravedlivě odsouzeným v nejtěžší životní situaci? Odpověď je snadná a zazněla o několik řádek výše, „patřil k bachařům“. Stál tedy na opačné straně barikády, než ti, jimž vycházel vstříc. Mohli však odsouzení z „Kremlu“ pohlížet jinak na člověka představujícího pro ně zástupce moci, která je na dlouhá léta vytrhla z dosavadní každodennosti a uvrhla

¹²¹ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, zápis výpovědi J. Bumby z 19. 4. 1950.

¹²² ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, výpověď J. Tenka z 21. 4. 1950.

¹²³ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, výpověď S. Broje z 22. 4. 1950.

¹²⁴ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, výpověď J. Prokopa z 20. 4. 1950.

¹²⁵ Přepis rozhovoru natočeného 20. 10. 2007 Ondřejem Bratinkou [online], [citováno 29. 3. 2011], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/82/recording/104-transcript.htm>

do nelidských podmínek věznic 50. let. Zřejmě jen těžko. Navíc hrozila úmyslná provokace, jež by mohla mít fatální následky. Obzvláště pak, když si po popravě generála Píky uvědomili, že může jít opravdu o zachování holé existence. I přes prolomení počáteční nedůvěry a navázání spolupráce zůstávala mezi oběma stranami nepřekročitelná bariéra.

Ve vzpomínkách rodiny se zachoval přeci jen příznivější obraz povahy popraveného dozorce, který se nemohl smířit s brutalitou vůči odsouzeným. Ačkoliv z důvodů čistě pragmatických a zjištných zůstával ve službě novému režimu, dospěl po mnoha zkušenostech k tomu, že je třeba obětem zůle alespoň trochu ulehčit jejich osud. Současně však sledoval i vlastní prospěch, neboť patřil mezi „*velké jedlíky a silné kuřáky*“, takže mu samozřejmě nestačily lístkové přídělky.¹²⁶ Na jednu stranu tak opravdu pomáhal vězňům, obstarával vodu surově zbitým, donášel potraviny a vzkazy od rodin, ale současně se snažil vylepšit vlastní materiální zabezpečení. Problém však nastal především kvůli některým rysům jeho povahy. Je zřejmé, že Č. Petelík vystupoval poměrně rozporuplně, nebyl však zcela zápornou postavou. Jádrem problému ve svých vzpomínkách zachytil A. Huvar, když řekl: „...*ale nebyl taktik. A na komunisty je potřeba taktika.*“¹²⁷ Pokud toto prohlášení dáme do souvislosti s informací o jeho velké výřečnosti, doplníme poznatkem, že dělal rád dojem na své okolí a tvrzením: „*rychleji mluvil, než myslel*“, vyvstane zřetelný portrét člověka, který své v jádru pozitivní přesvědčení poněkud nešťastně skloubil s unáhlenými nepromyšlenými činy. Tuto teorii potvrzuje názor jeho dcery, podle níž si možná rizika uvědomil ve chvíli, kdy již neexistovala cesta zpět.¹²⁸

Aniž by o to usiloval, byl Č. Petelík typickým představitelem osoby pohybující se v takzvané „šedé zóně“. Jako příslušník SVS pracoval jednoznačně ve prospěch mocenských struktur, proti nimž nijak otevřeně nevystupoval a využíval výhod člověka zůstávajícího v požadované normě. Na druhou stranu ale pomáhal politicky perzekuovaným, avšak jen do té míry, aby na sebe neupozornil jako očividný odpůrce (s výjimkou možného excesu v podobě zvednutí nedopalku po generálu Píkovi, před zraky velení věznic). Současně však nelze vyloučit ani určitou dávku alibismu, kvůli obavě z očekávaného převratu a možnému postihu za spolupráci se svrženým režimem. Studované dokumenty navíc o podobných snahách hovoří poměrně často. Nejednalo se samozřejmě o tak vyhrcovaný příklad, jako uvádí Christopher Bowning ve své knize o 101. policejním pluku z Hamburku a jeho smutné úloze v otázce „konečného řešení“ židovské otázky.¹²⁹ Na druhou stranu je to však ukázka podstatně přesvědčivější, než postoje řady lidí v období normalizace, které jsou do „šedé zóny“ také zařazovány.

¹²⁶ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

¹²⁷ Přepis rozhovoru natočeného 20. 10. 2007 Ondřejem Bratinkou [online], [citováno 29. 3. 2011], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/82/recording/104-transcript.htm>

¹²⁸ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

¹²⁹ Ch. BROWNING, citované dílo, s. 158-159.

Ačkoliv se Č. Petelík měl stát výstrahou pro všechny příslušníky SVS, nelze jej z této profesní skupiny vyčlenit. Právě naopak, až do zatčení v dubnu roku 1950 patřil k jejím plnoprávným členům. Byl však typickým dozorcem vězňů nebo spíše vyčníval? K nalezení odpovědi posloužily dokumenty přinášející informace o životě čtrnácti bývalých kolegů, a to jak odsouzených v souvislosti s borským případem, tak i těch, kteří se nedostali do konfliktu s představiteli moci. Opomenuti nezůstali ani jedinci stojící na pozicích výslovně prorežimních, konkrétně vybraní členové takzvaného bicího komanda. Podařilo se tak zachytit profil jedné generace mužů, jejichž dětství či dospívání zpravidla poznamenala hospodářská krize 30. let 20. století, na prahu dospělosti jejich životy zasáhla okupace a po roce 1945 vstoupili do řad SVS.¹³⁰

Východiskem následující analýzy se stala skupina čítající celkem patnáct plzeňských dozorců včetně Č. Petelíka. Všichni se narodili v rozmezí let 1912 a 1922, tedy v údobí, které přineslo první světovou válku, rozpad Rakouska-Uherska i vznik samostatného Československa. Evidentně nešlo o nijak poklidné roky přející zlepšování životní situace sociálně slabších vrstev. Spíše naopak, což se zřetelně projevilo i na životech sledovaných jedinců. Prvním údajem vymezujícím toto zdánlivě nesourodé seskupení je tedy datum narození, na jehož základě lze říci, že se jedná o poměrně kompaktní generační celek, a to i přes určité výhrady, které by mohly směřovat k časovému rozmezí v jeho krajních hodnotách. Rozhodující roli totiž hraje věk, jehož dosáhli v roce 1950, přesněji po zahájení vyšetřování borského případu. Tehdy jim bylo 28 až 38 let, z čehož vyplývá, že se jednalo o skupinu mužů na vrcholu sil s plně zformovanou osobností. Na druhou stranu ale nikdo z nich nespadal do předdůchodové životní etapy, takže je pojily podobné osobní zájmy vycházející ze snahy zabezpečit vlastní rodinu a zajistit budoucí prosperitu jak pro sebe, tak i svým dětem apod.

Po časovém vymezení zkoumané skupiny příslušníků SVS několik slov o prostředí, z něhož pocházeli. Jako nejvhodnější ukazatel se jeví postavení jejich rodičů z hlediska způsobu obživy. Podrobnější údaje se podařilo zachytit u jedenácti, přičemž sedm z nich vykonávalo pomocné dělnické práce (na šachtě, v lomu, ve Škodových závodech, továrně na dehet). Specializovanějšímu oboru se věnovala matka Č. Petelíka, pracující jako elektronavička a otec Václava Zacha, který byl horníkem. Výčet doplňuje ještě cestář z Přešticka společně s rodinou drobných zemědělců, jejichž nevelké pozemky nestačily k obživě, takže si museli přivydělávat jako lesní dělníci. Již tyto informace napovídají, z jakých sociálních vrstev se po roce 1945 převážně rekrutovali řadoví vězeňští dozorci.

¹³⁰ Skupinu patnácti dozorců, která byla využita k následující analýze, tvoří následující příslušníci SVS: vyšetřovaní nebo odsouzení v souvislosti s borským případem – Čeněk Petelík, Václav Zach, Josef Tenk, Jaroslav Bumba, Jaroslav Vránek, Antonín Vaněk, Oldřich Rejlek, Václav Bouček, František Kříšťan; příslušníci loajální. ABS případně aktivně vystupující ve prospěch režimu – Josef Klesa, Šimon Šepík, Václav Brabec, Václav Ladman, Evžen Stroin, Václav Trepka.

Zřetelná je však jejich snaha postoupit ve společenské hierarchii alespoň o stupínek výše, což dokazuje vyučení se kvalifikovanému řemeslu u převážné většiny z nich. Jak již bylo řečeno, Č. Petelík získal vzdělání v oboru pasíř, což plně koresponduje s jeho kolegy, mezi nimiž lze nalézt dva zámečníky, kamnáře, zedníka, autosedláře, hodináře apod. Opomenout nelze ani obchod a služby, na které se zaměřili tři další (dva obchodní příručí a holič). Komplexnějšího vzdělání dosáhl jedině Antonín Vaněk, jenž vystudoval vojenskou hudební školu. Do demobilizace v roce 1939 pak sloužil v armádě. Naopak škola obecná a měšťanská musela stačit třem dalším. Jaroslav Bumba se sice stal instalatérským učněm, ale kvůli špatné finanční situaci rodičů nemohl studium dokončit. Aby jim pomohl, začal pracovat na statku. Následně pro něj ale jeho nedostatečné znalosti představovaly poměrně velkou překážku ve služebním postupu, nehledě na to, že se kvůli tomu stal terčem posměchu.

S handicapem způsobeným nedostatečným vzděláním se naproti tomu vůbec nezatežovali z Podkarpatské Rusi pocházející Evžen Stroin a Šimon Šepík, jimž v jejich kariérním postupu nijak neuškodil. Pravděpodobně kvůli aktivnímu vystupování ve prospěch komunistického režimu. První z nich jako zpravodajec, na základě jehož poznatků byl zkonstruován borský případ a druhý proslul svojí činností v bicím komandu. Š. Šepík navíc během druhé světové války bojoval jako příslušník I. armádního sboru v SSSR. E. Stroin pak získal „zásluhy“ jako dozorce v internačním táboře pro Němce v roce 1945, takže oba měli přeci jen výhodnější pozici než jihočeský zemědělec J. Bumba.

Ačkoliv se tedy většina z analyzované skupiny dozorců snažila o zajištění lepšího způsobu obživy, než měli jejich rodiče, postihla je hospodářská krize a následně okupace Československa. Někteří nemohli stejně jako Č. Petelík najít uplatnění v oboru, takže vykonávali pomocné práce, přičemž hledali lepší zaměstnání. Měli však větší štěstí než celá řada nezaměstnaných v důsledku krachu nejednoho podniku postiženého ekonomickým propadem první poloviny 30. let.¹³¹ Lépe na tom byl například vyučený kamnář Josef Tenk nebo holič František Křišťan, věnující se svému oboru i během války. Okupace Československa však pro většinu znamenala zhoršení dosavadní situace. Dva budoucí příslušníci SVS odešli z vlasti a nastoupili službu v zahraniční armádě, tři museli v rámci totálního nasazení nedobrovolně odjet do Německa a čtyři prošli koncentračními tábory. Po celá 30. léta a první polovinu let 40. tedy nikdo z nich nepřekročil mantinely nižších sociálních vrstev, přičemž je patrné, že i přes určitý stupeň dosaženého vzdělání převážně vykonávali dělnické profese. Jedinou výjimku představoval A. Vaněk sloužící do roku 1939 v armádě jako hudebník.

V rozmezí let 1945 až 1948 sledovaní jedinci vstoupili do KSČ přesto, že do té doby nepatřili k žádné politické straně. Nicméně ne jeden z nich se účastnil aktivit levicově zaměřených odborových organizací a DTJ. Z patnáctičlenné skupiny

¹³¹ Kupříkladu pro rok 1933 je uváděno 920 000 nezaměstnaných v celém Československu. Lenka KALINOVÁ, *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*, Praha 2007, s. 39.

dozorců jich v prvním poválečném roce požádalo o stranickou legitimaci deset, přičemž čtyři z nich včetně Č. Petelíka tak učinili již v květnu 1945. Další tři v následujícím roce a čtyři v souvislosti s únorovým převratem. Jedině Oldřich Rejlek byl ještě v období první republiky zapojen do Svazu sociálně demokratické mládeže. Toto přesvědčení mu vydrželo až do sloučení s KSČ roku 1948. Přibližně ve stejné době všichni zahájili kariéru ve vězeňství. Výjimku představuje E. Stroin, který využil až náborové akce v srpnu roku 1949. Otevírá se tak otázka, jakým způsobem došlo počátkem března roku 1950 k výběru nevýznamného dozorce z olomoucké věznice, který navíc v SVS sloužil půl roku, na zpravodajský úkol, jehož účelem bylo vykonstruovat politický proces. Do té doby nijak důležitý zaměstnanec internačního tábora a člen Lidových milicí se tak dostal do pozice, v níž rozhodoval o budoucnosti celé řady lidí. Je více než zřejmé, že této možnosti náležitě využil ve svůj prospěch.¹³²

Ponechme však stranou osud jednotlivce. Zůstává totiž nezodpovězená otázka, zda-li Č. Petelík skutečně představoval typického řadového dozorce vězňů své doby. Z předešlého textu plyne zjištění, že s ohledem na jejich sociální postavení tomu tak skutečně bylo. Většina příslušníků SVS, kteří se pohybovali na stejné úrovni služebního zařazení, konkrétně v hodnostech mladších strážmistrů a strážmistrů, pocházela z nemajetných dělnických či rolnických rodin stojících na nejnižších stupních společenské hierarchie. Patrná je sice snaha o určitý osobní růst pomocí odborné kvalifikace. Tuto naději však zmařila hospodářská krize, na níž navázalo obsazení Československa, skýtající možnost vzestupu na základě postoje k německé okupační správě, což se ovšem netýkalo nikoho z výše jmenovaných plzeňských zaměstnanců.

Na základě popsané životní situace lze načrtnout hypotézu, proč se v letech 1945 až 1948 všichni členové sledované skupiny příslušníků SVS přiklonili ke KSČ. Stejně jako u zbytku společnosti a zejména jejich nižších vrstev se v tomto období nejednalo o nijak neobvyklý jev. Většina lidí totiž měla v živé paměti problémy doprovázející předválečnou hospodářskou krizi, což jen umocnilo prožitky z let okupace. Vše pak provázal pocit křivdy způsobený mnichovským komplexem. Nejen obyvatelstvo, ale i řada představitelů země tak začala hledat nového spojence, jenž by zajistil ochranu v následujících letech. Nekritický postoj k politice Sovětského svazu, který se postupně dostával do role jediného osvoboditele, je pak zcela logickým důsledkem celé situace. Většina lidí v poválečném období navíc doufala ve vybudování spravedlivějšího systému, zohledňujícího i problémy sociálně slabých, takže vize budování státního socialismu mezi obyvatelstvem silně rezonovala.¹³³ Mnoho z nich navíc celé situace využilo k legitimizaci aktivit spojených s celospolečenskou změnou v roce 1948.

¹³² ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň; AV Plzeň, dokumenty vztahující se ke službě J. Klesy, Š. Šepíka a V. Trepky; přepis rozhovoru natočeného Matějem Kroupou dne 7. 1. 2008 v Plzni [online], [citováno 30. 3. 2011], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/424/recording/732-transcript.htm>; T. BURSÍK, citované dílo, s. 122, 123.

¹³³ L. KALINOVÁ, citované dílo, s. 25-30.

Václav Trepka (foto: Archiv Věznice Plzeň)

Šimon Šepík (foto: Archiv Věznice Plzeň)

Takovýto přístup není patrný jen v případě loajálních příslušníků SVS, kteří nepadli za oběť borskému případu a práci vězeňských dozorců vykonávali ještě dlouhá léta, ale i u Č. Petelíka, jehož domnělou protistátní činnost vykonstruovala StB a nedobrovolně tak stanul na druhé straně barikády. K první skupině patřil rovněž J. Klesa. Ten se s ideou komunismu seznámil během totálního nasazení ve Vratislavi: „*To jsem se dozvěděl, co je komunismus, od jedné německé zdravotní sestry. Že je to pro ty, no pro ty nemajetný.*“ Na mladého muže pocházejícího ze skromných venkovských poměrů tyto myšlenky silně zapůsobily. Po návratu z Německa euforii prvních poválečných let dále rozvíjel, takže: „*Když potom v šestačtyřicátém roce zakládali komunisté tady v Plzni buňky, tak jsem jim to podepsal*“.¹³⁴ Podobně o svém postoji hovoří i Č. Petelík v životopise založeném do personálního spisu: „*Byl jsem celou dobu mého zaměstnání přesvědčen o nutnosti sociální nápravy celé společnosti, zvláště však dělnických poměrů...a proto jsem měl po revoluci plné pochopení pro snahy a ideály nově se tvořící komunistické strany...*“.¹³⁵ Přesto, že citovaný úryvek může být poplatný době svého vzniku, plně koresponduje s atmosférou let 1945 až 1948. Zároveň ze zorného úhlu méně majetných obyvatel Československa vyvrací tvrzení, že směřování budoucí politické orientace země nebylo před únorem 1948 ještě zcela zřejmé.¹³⁶

V prvních poválečných měsících hrála v mnoha případech vstupu do KSČ roli důvěra ve světlejší a spravedlivější budoucnost. K tomu přispěla i řada lidí vracejících se domů z koncentračních táborů, kde se nejedem z vězňů seznámil z názory internovaných komunistů. Jak již bylo zmíněno výše, prošli jimi i čtyři z patnácti plzeňských dozorců. Současně však existoval ještě další důvod pro přijetí této ideologie za vlastní. Ten navíc postupně zastiňoval hojně rozšířené idealistické

¹³⁴ Přepis rozhovoru natočeného Matějem Kroupou dne 7. 1. 2008 v Plzni [online], [citováno 5. 4. 2011], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/424/recording/732-transcript.htm>

¹³⁵ ABS Brno-Kanice, personální spis Čenka Petelíka, životopis.

¹³⁶ L. KALINOVÁ, citované dílo, s. 27.

postoje. Jednalo se samozřejmě o kariérní růst spojený s touhou po moci. Rovněž takovéto všehoschopné jedince lze v analyzované skupině nalézt. Jednoznačně k nim patřil V. Ladman, jehož osudy výstižně charakterizují strategie, jichž podobně zaměření příslušníci SVS využívali k dosažení vlastního prospěchu.

Vyučený autosedlář V. Ladman vstoupil do KSČ, stejně jako Č. Petelík, bezprostředně po skončení války. Do SVS se ale přihlásil až v roce 1947, kdy přijal místo dozorce vězňů v Plzni. Nicméně po únorových událostech prokázal správné chápání výkonu trestu jako součásti třídního boje. Proto ho vyslali do školy pro osvětové důstojníky v Litoměřicích. Po návratu na Bory se dočkal služebního postupu a v rámci nově nabitých znalostí začal pracovat jako „osvětář“. V této pozici se aktivně zúčastnil vyšetřování borského případu a od druhé poloviny roku 1949 vykonával funkci zástupce náčelníka věznice. Počátkem 50. let pak stál přímo v jejím čele. Ve vysokých funkcích sloužil až do roku 1968.¹³⁷ I přes jeho následné přeložení na ministerstvo vnitra, které bylo spíše formálním zásahem kvůli mínění veřejnosti, je zřejmé, že se mu jeho aktivní účast na týrání politických vězňů celoživotně vyplácela. Jaký kontrast s jeho křivě obviněnými a neoprávněně odsouzenými kolegy!

Přijetí k SVS zpravidla následovalo po té, co uchazeči o práci dozorců vstoupili do KSČ, případně proběhly obě události v podstatě souběžně. Kupříkladu Antonín Vaněk se v únoru 1948 stal členem strany a o měsíc později nastoupil na Bory. Zajímavý je případ O. Rejlka, jenž neuspěl při prvním pokusu získat dozorecké místo v roce 1946. Až teprve po sloučení sociální demokracie s KSČ došlo po únoru 1948 ke schválení jeho druhé žádosti.¹³⁸ Opačný postup, kdy se člen SVS přihlásil do komunistické strany a navíc ve větším časovém odstupu, je možné doložit jen u dvou jedinců. Šlo o J. Klesu a Š. Šepíka, kteří tuto práci vykonávali od druhé poloviny roku 1945. První ze jmenovaných získal členství v KSČ o rok později, druhý pak až po únoru 1948.¹³⁹

Je však možné z těchto poznatků vyvozovat nutnost podání přihlášky ke KSČ, jako neoficiální podmínky pro přijetí k SVS? Průběžná infiltrace společnosti, které se komunistická strana v letech 1945 až 1948 dopouštěla, tuto možnost podporuje.¹⁴⁰ Na druhou stranu je však nutné zohlednit celkovou situaci v tehdejší justici, o níž její noví představitelé po únoru 1948 prohlašovali, že do té doby podléhala „*rejdu* *drtinovské kliky*“. Nekomunističtí zájemci o práci tedy zajisté do řad SVS vstupovali, avšak stranická legitimace mohla představovat určitou výhodu. Opomenout ale nelze ani opačný pohled na tuto problematiku. O místo ve vězeňství se nejvíce ucházeli lidé z nižších sociálních vrstev, kteří měli k této

¹³⁷ T. BURSÍK, citované dílo, s. 122.

¹³⁸ ABS Praha, vyšetřovací spis V 1905 Plzeň, výslechové protokoly zatčených dozorců.

¹³⁹ AV Plzeň, písemnosti dokumentující službu J. Klesy a Š. Šepíka.

¹⁴⁰ Rovněž tak J. Klesa ve svých vzpomínkách uvedl, že již v roce 1945 byl vstup do KSČ chápán jako nepřímá podmínka pro přijetí k SVS. Přepis rozhovoru natočeného Matějem Kroupou dne 7. 1. 2008 v Plzni [online], [citováno 19. 4. 2011], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/424/recording/732-transcript.htm>

ideologii nejbliže. Od důvodů, vedoucích řadu obyvatel Československa k podpoře myšlenek, jejichž výsledkem se stala „vláda dělnické třídy“ a budování státního socialismu, nyní k tomu, jaké byly příčiny jejich zájmu o práci v SVS.

Co si tedy nepřiliš dobře placení dělníci či drobní řemeslníci stojící na pokraji materiální nouze od toho kroku slibovali? Odpověď je zcela zřejmá, což dokládají jak vzpomínky K. Stlukové na svého otce, tak i výpověď jeho kolegy J. Klesy. Jedním z hlavních důvodů byla pro většinu budoucích řadových vězeňských dozorců snaha o vylepšení vlastního hmotného zabezpečení podporovaná vírou v to, že si po útrapách hospodářské krize a okupace zaslouží lepší život. Jedním z nejdůležitějších motivů se bezpochyby stala možnost práce ve státní službě, představující určitou jistotu v době, kdy teprve začínalo úsilí o konsolidaci válkou rozvráceného hospodářství. Stejně tak hrála důležitou roli neutěšená bytová situace mladých rodin, často obývajících pouze jeden pokoj spojený s kuchyní, což je patrné především u Č. Petelíka.¹⁴¹ Závažnost tohoto problému je zřejmá i na postojích J. Klesy, pro nějž získání nového bydlení představovalo zásadní otázku.¹⁴² Nelze se proto divit, že když se oběma naskytla možnost nastoupit na místo vězeňského dozorce, navíc s vidinou přidělení služebního bytu, kde neplatili nájem, ale jen spotřebované energie, příliš dlouho neváhali.¹⁴³

Životní osudy obou jmenovaných dozorců se až do zahájení vyšetřování borského případu v mnoha bodech podobají, včetně způsobu jakým se o možnosti nástupu k SVS dozvěděli – Č. Petelíka informovali jeho bývalí kolegové z práce, kteří v té době sloužili na Borech, a za J. Klesou přišel jeho strýc s tím, že by pro něj měl zajímavé místo.¹⁴⁴ U dalších příslušníků SVS není důvod jejich rozhodnutí vstoupit do sboru přímo uveden, ale na základě studia citovaných dokumentů je možné říci, že ani jeden z nich se v poválečných letech nenacházel v nijak příznivé situaci z hlediska financí a sociálních jistot. Služba ve věznici pro ně nepochybně představovala vyvrcholení cesty započaté pokusem postoupit po společenském žebříčku s pomocí odborného řemeslného vzdělání, což mělo zabezpečit lepší životní standard, než jaký měli jejich rodiče. Výše již byly popsány důvody, proč se u většiny z nich toto očekávání nesplnilo. Dalším krokem, často spojeným s vírou v lepší svět se stal vstup do KSČ, jenž pravděpodobně splnil svůj účel tím, že žadatelům otevřel cestu k přijetí na perspektivní pracovní místo

¹⁴¹ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora.

¹⁴² Český rozhlas – Rádio Česko, *Příběh dozorce z plzeňského kriminálu Bory Josefa Klesy*, cyklus Příběhy 20. století [online], [citováno 19. 4. 2011],

http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?p_po=3108&p_pattern=Josef&p_gt=1

¹⁴³ NA Praha, f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50, Zpráva o pověsti Č. Petelíka z 2. 5. 1950.

¹⁴⁴ Rozhovor z K. Stlukovou, archiv autora; rovněž tak J. Klesa ve svých vzpomínkách uvedl, že již v roce 1945 byl vstup do KSČ chápán jako nepřímá podmínka pro přijetí k SVS. Přepis rozhovoru natočeného Matějem Kroupou dne 7. 1. 2008 v Plzni [online], [citováno 19. 4. 2011], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/424/recording/732-transcript.htm>

3b

Individuelní posudek na s. Klesu Josefa

Znám jmenovaného sanderu la od roku 1948 a mohu říci že se mi jím opravdu jako zastávce dělnické třídy. Je organizován v KSO DOK a spouštil soubor souborů k též zastává funkci. Funkci se spouštil zastává dobře a je dobrým propagátorem spouštil souborů. Je slušným člověkem a mohu říci dobrý. Vystupování a chování k též dobře. Jeho rodinný život je uspokojivý.

Plzeň dne 8. 8. 1952

L
Věrně
člen strany od roku 1946
Lino ex 503

Kádrový posudek na Josefa Klesu (foto: Archiv Věznice Plzeň)

Závěr

Odpověď na otázku byl-li Č. Petelík skutečně typickým představitelem své profesní skupiny, je více než zřejmé. Společně s dalšími čtrnácti plzeňskými příslušníky SVS vykazoval původ ze stejné sociální vrstvy, dosáhl srovnatelné úrovně vzdělání a měl pragmatický přístup k řešení zásadních životních situací. Rovněž se nevymykal standardním projevům chování, které je možné zachytit i u jeho kolegů, včetně rozšířené snahy o vylepšení vlastního materiálního zabezpečení způsobem stojícím na samé hraně zákona, nezřídka provázené překračováním služebních předpisů. Od ostatních vězeňských dozorců se tedy až do svého zatčení výrazně neodlišoval. Ani jeho nechuť k brutálním praktikám, provozovaným členy nechvalně proslulého bicího komanda, nemusela být zcela ojedinělá. Avšak ve většině případů šlo spíše o vnitřní nesouhlas rezignovaných jedinců, snažících se nevzbudit pozornost nadřízených, než o pokus vlastním přičiněním ulehčit nelidské životní podmínky politických vězňů.

Z provedené analýzy vybrané skupiny plzeňských dozorců vyplynul i obraz příslušníků SVS jako celku. S ohledem na jejich postoje k novým představitelům moci a způsob, jakým na ně dopadly čistky zahájené po únoru roku 1948, je lze rozdělit do tří kategorií. První tvoří aktivní podporovatelé komunistického režimu bez ohledu na to, jaký motiv je k tomu vedl. Jejich extrémní ukázkou jsou členové bicího komanda, kteří bez nejmenších výčitek surově týrali politické vězně. Ruku v ruce s nimi šli noví nejvyšší funkcionáři jak na úrovni jednotlivých věznic, tak i na velitelství SVS v Praze. Ti koneckonců často splývali s předcházejícími – zřetelnou ukázkou je plzeňský náčelník F. Šafarčík či bezohledně se kupředu deroucí osvětový důstojník V. Ladman.

Druhou a nejrozšířenější kategorií představuje široká masa řadových dozorců, přičemž mnozí patřili k poválečným podporovatelům politiky KSČ, což ovšem neznamená, že jí rovněž aktivně a ve všech ohledech prosazovali. Přestože je zřejmé, že ne jeden z nich se s poúnorovým vývojem nemusel přímo ztotožnit, pokračovali všichni ve službě, postupně vstřebávali obsah politických školení a stali se mlčící většinou úmyslně přehlížející nejedno do očí bijící bezpráví. Důvody jejich počínání jsou zřejmé. Chtěli se vyhnout jakýmkoliv problémům a svůj zájem soustředili především na zajištění vlastní rodiny, případně i kariérní postup. Tento postoj je ale možné považovat za nejrozšířenější model chování většiny obyvatelstva v době, kdy se přinejmenším deklarativně demokratický stát proměnil na zemi podléhající totalitarizující mocenské skupině. Je zřejmé, že ne každý člověk se chce vlastním přičiněním stát obětí perzekucí, jež zpravidla dopadají na odpůrce nového režimu. V tomto bodě se ale celý problém střetává s morální rovinou takového přístupu, je však na místě úvaha o tom, jaké byly možnosti volby. Typický zástupce této skupiny je mnohokrát zmiňovaný J. Klesa, jehož alibistické postoje jsou nepopíratelné. Ten ve svých vzpomínkách úmyslně zamlžuje zřetelná fakta o událostech spojených s plzeňskou věznicí na počátku 50. let 20. století.

O třetí skupině lze hovořit jen po omezenou dobu. Sestávala totiž z otevřených odpůrců politiky KSČ, mezi nimiž bylo možné nalézt řadu národních socialistů i příznivců dalších politických stran. Právě k nim směřovaly perzekuce zahájené ihned po únorovém převratu, kdy se moci chopily akční výbory Národní fronty. Následovala ještě reforma SVS na základě zákona č. 321/1948 Sb., o Sboru uniformované vězeňské strážce, během níž přišla celá řada vězeňských dozorců.¹⁴⁵ Jejich setrvání v řadách sboru proto nebylo myslitelné.

Mezi popsányi skupinami se pohyboval i Č. Petelík. Prokazatelně však nepatřil mezi bezohledné aktivní podporovatele politiky KSČ. Ačkoliv patřil k typickým představitelům své profesní skupiny, je jeho zařazení podle nastíněného rozdělení příslušníků SVS poměrně komplikované. Po únoru 1948 stál někde na rozmezí druhé a třetí kategorie. Přestože byl členem KSČ, jejíž ideologii v podstatě schvaloval, přičil se mu způsob, jakým docházelo k jejímu uvádění do praxe. Reálný pohled na třídní boj v rámci trestního ústavu, spojený s eliminací politických odpůrců jakýmkoliv způsobem v něm probudil pocit, že je nutné těmto obětem nového režimu pomoci. Ze studovaných pramenů je pak zřejmý větší počet takovýchto dozorců, nicméně právě Č. Petelík nakonec posloužil jako exemplární výstraha všem ostatním.

S ohledem na popsané postoje Č. Petelíka lze říci, že přibližně na rozmezí druhé a třetí skupiny příslušníků SVS, které jsou zřetelně rozpoznatelné, existuje ještě kategorie čtvrtá, jejíž hranice nelze přesně vymezit. Nejlepší způsob, jak jí charakterizovat, je použití již dříve vysvětleného termínu „šedá zóna“. Evidentně do ní patřili všichni dozorcí, jejichž přesahy není možné přesně zachytit. Jednalo se však o pestrou paletu jedinců, které ke konkrétním činům přivedly nejrozmanitější důvody. Nelze dokonce vyloučit, že i lidé, jejichž mnohdy odsouzeníhodné činy je staví na úroveň členů borského bicího komanda, někdy nemohli projevit záblesk lidského soucitu stejně, jako to popisuje Christopher Browning na příkladu mužů ze 101. policejního záložního praporu z Hamburku, kteří se každý po svém snažili vyrovnat s otřesnou nutností rozsáhlých poprav Židů v okupovaném Polsku.

Nicméně právě jedince pohybující se v této „šedé zóně“ nelze podceňovat. I jejich jednání, ačkoliv bylo mnohokrát motivováno alibistickými důvody, v nejednom případě vyžadovalo velký kus osobní odvahy. Z praktického hlediska je navíc nutné říci, že právě tyto skutky mohly v konkrétních případech znamenat více než z historického hlediska významné činy s vysokou morální hodnotou. Právě do této skupiny lidí patřil také Č. Petelík, kterého však vykonstruované zařazení mezi obzvláště nebezpečné nepřátele ideologie KSČ stálo život. Na úplný závěr studie mapující jeho osudy ještě jednu shrnující myšlenku. I když se prokazatelně dopustil několika provinění proti služebnímu řádu SVS,

¹⁴⁵ K perzekucím v SVS blíže: Ondřej HLADÍK, *Únor 1948 a jeho dopad na Sbor uniformované vězeňské strážce*, in: *Historická penologie* 1/2011, Praha 2011, s. 1-23.

ať již ve prospěch svůj nebo kvůli pomoci politickým vězňům, ani jedno z nich nemělo takový dosah, aby tehdejší soudům umožnilo uložení trestu smrti

Kulturně-ideová akce v plzeňské věznici, počátek 60. l. 20. st. (foto: Archiv Věznice Plzeň)

Použité prameny a literatura

Národní archiv Praha:

- f. Klosův archiv, inv. č. 181
- f. Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis Č. Petelíka,
- f. Státní soud Praha, Or I/V 26/50,
- f. ÚV KSČ, Bezpečnostní komise, neuspořádáno

Zemský archiv v Opavě, f. Presidium krajského soudu Nový Jičín, neuspořádáno.

Státní okresní archiv Český Krumlov, f. Věznice okresního soudu Český Krumlov, neuspořádáno.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky, f. Kancelář prezidenta republiky, sign. T2122/50.

Archiv bezpečnostních složek Brno-Kanice:

- f. A 8/2, inv. č. 94,
- personální spis Čeňka Petelíka.

Archiv bezpečnostních složek Praha:

- svazek H-130,
- vyšetřovací spis V 1905 Plzeň.

Archiv Věznice Plzeň:

- nařízení velitele SVS Plzeň-Bory,
- písemnosti dokumentující službu příslušníků SVS.

Kabinet dokumentace a historie VS ČR, Výroční zpráva o činnosti soudů.

Rodinný archiv K. Stlukové.

Rozhovor s J. Brojem uskutečněný L. Palečkem dne 27. 3. 2011.

Rozhovor s K. Stlukovou uskutečněný autorem dne 3. 3. 2011.

Přepis rozhovoru s Josefem Klesou, uskutečněného Matějem Kroupou dne 7. 1. 2008 [online], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/424/recording/732-transcript.htm>

Přepis rozhovoru s Antonínem Huvarem, uskutečněného dne 20. 10. 2007 Ondřejem Bratinkou [online], <http://www.pametnaroda.cz/data/witness/82/recording/104-transcript.htm>

Český rozhlas – Rádio Česko, *Příběh dozorce z plzeňského kriminálu Bory Josefa Klesy*, cyklus Příběhy 20. století [online],

http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?p_po=3108&p_pattern=Josef&p_gt=1

Christopher BROWNING, *Obyčejní muži*, Praha 2002.

Tomáš BURSÍK, *Násilí páchané na politických vězních na Borech v letech 1948-1952*, in: Paměť a dějiny 4/2008, Praha 2008.

Lenka KALINOVÁ, *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*, Praha 2007.

Antonín KRATOCHVÍL, *Žaluji 1. – stalinská justice v Československu*, Praha 1990.

kol., *Pieta*, Praha 1993.

Příloha deníku Nová pravda z 9. 7. 1990, Plzeň 1990.

Vládní nařízení č. 3/1947 Sb., kterým se upravují některé otázky organisace a služební a platové poměry sboru uniformované vězeňské stráže.

Dosud vyšlá čísla časopisu jsou k dispozici na internetových stránkách:

<http://www.ivvs.cz/?m=6&s=7&typ=sub>

http://institut.vscr.cz/clanky/?cl_id=89

KABINET DOKUMENTACE A HISTORIE VS ČR

Soudní 1672/1a, P.O.Box 3, 140 67 Praha 4

Redaktor: PhDr. Ondřej Hladík

Telefon: +420 244 024 711

Fax: +420 244 024 713

E-mail: historicka.penologie@seznam.cz